Jaargang 12

2-2002

Historische Kring Diemen

Claes Jansz. Visscher "Diemen buyten Amsterdam", ets ca 1612 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

INHOUD

Voorwoord
John Cuijpers 1
Het Boerenhuis in Diemen
Erik Schmitz 2
De levensloop van de broers Cor en Johan Vedder
Hiltje Veldstra 9
Klompenmakerij aan de Ouderkerkerlaan in oorlogstijd
Taco ten Dam 16
Diemense boerderij-monumenten
Wiard Krook 20
Het dagelijks werk op de 'Annahoeve', de boerderij van Ria Schrama en haar moeder
Cor Bakker-Hennipman, Noor van Mens en Jaap Haag 23
Prikbord
Redactie 33

Historische Kring Diemen

www.historischekringdiemen.nl

opgericht 16 maart 1991

jaargang 12, nummer 2-2002

gratis voor leden

bestuur:
voorzitter: John Cuijpers
secretaris: Henk Teiwes
penningmeester: Gerard Baars
bestuursleden: Jaap Haag
Jaap van Ingen
Noor van Mens
Tineke Saan

secretariaat: Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
teiwes1@ncrvnet.nl

gironummer: 152.58.66
Penningmeester HKD
Tureluurweg 32
1113 HA Diemen

redactieadres: Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
teiwes1@ncrvnet.nl

redactieteam: Taco ten Dam
Jaap Haag
Wiard Krook
Henk Teiwes
Wim de Valk

coördinator & correcties: Henk Teiwes

layout: Wiard Krook
Martijn van der Riet

opmaak en druk: Drukkerij Erla
Kruitberg 1a
1104 BA Amsterdam-ZO
tel. 698.16.00
fax. 690.56.09
erla.prepress@wxs.nl

ISSN 0929-9068

© 2002 Artikelen of delen daaruit mogen niet worden overgenomen zonder toestemming van de auteur(s).

Het lidmaatschap van de Historische Kring Diemen *bedraagt € 10,21 per jaar. Leden ontvangen de* HKD-Nieuwsbrief *en minimaal tweemaal per jaar het verenigingsblad* Historische Kring Diemen. *Men kan lid worden door zich aan te melden bij het secretariaat.*

VOORWOORD

Eind jaren vijftig, begin jaren zestig van de vorige eeuw ging ik met een broertje, een vriendje, of vergezeld door een van mijn ouders, af en toe op bezoek bij een oudtante die een boerderij bezat. Ik herinner me nog heel goed hoe het er in het boerenbedrijf aan toe ging en hoe de boerderij er uit zag. Blijkbaar maakte dit destijds veel indruk op me. Het was een typische Zuid-Limburgse boerderij: een grote toegangspoort met daarin een kleiner deurtje, een binnenplaats in de vorm van een carré met in het midden de prominent geurende mesthoop. Oudtante Marie legde me eens uit dat hoe groter de mesthoop was, des te rijker de boer. In de stallen stond een echt Limburgs trekpaard, met zo'n kort geknipte staart, en her en der wentelde een varken zich in de modder. De koeien liepen in de wei achter de boerderij. Het was een licht glooiende wei met dikke hoge fruitbomen, waar we wel eens een appeltje of peertje van mochten proeven. Marie stuurde ons vaak naar huis met een wat verfrommeld papieren zakje met daarin een aantal eieren. Op dat zakje stond niet vermeld dat de inhoud bestond uit scharreleieren, laat staan dat uitgelegd werd wat een scharrelkip was. In mijn herinnering waren kippen dieren die overal rond de boerderij hun kostje bij elkaar zochten.

Marie is al lang dood. De vermoedelijk deels achttiende-eeuwse boerderij staat er nog steeds, nu bewoond door een tweetal achternichten. Het geheel is fraai gerestaureerd, maar van een boerenbedrijf is absoluut geen sprake meer. Toch meende ik bij mijn laatste bezoek dat er nog steeds een beetje de geur van de dampende mesthoop hing.

Ik denk dat velen onder ons dit soort, wellicht te romantische, herinneringen hebben aan de boerderijen uit onze jeugd. In het moderne boerenbedrijf, vaak omschreven als bio-industrie, vinden we deze romantiek niet of nauwelijks meer terug. En hoeveel boerderijen hebben hun bedrijfsfunctie verloren en worden uitsluitend nog gebruikt als dure woning voor mensen uit de stad die er rust, maar geen stinkende mesthopen zoeken?

Het vroegere Diemen telde veel boerderijen. Helaas zijn vele ervan opgeruimd voor de oprukkende nieuwbouw, die het huidige Diemen zo karakteriseert. Daarom is het goed dat we vlak voor 2003, dat is uitgeroepen tot "Jaar van de boerderij", een nummer uitbrengen dat is gewijd aan de geschiedenis van het Diemense boerenbedrijf.

In deze uitgave zal Erik Schmitz de ontwikkeling van de verschillende boerderijtypen in onze regio schetsen. Daarna volgt een interview dat Hiltje Veldstra had met Cor en Johan Vedder over hun vroegere boerenbedrijf. De bijdrage van Taco ten Dam betreft ditmaal de geschiedenis van de enige klompenmakerij die Diemen ooit rijk was. Wiard Krook vertelt ons iets over de thans nog aanwezige boerderijen aan de Overdiemerweg en Stammerdijk. Tenslotte kunt u de herinneringen lezen van de Diemense boerinnen moeder en dochter Schrama, opgetekend door Cor Bakker-Hennipman en Noor van Mens.

Op deze wijze hoopt de *Historische Kring Diemen* een bijdrage te leveren aan het vastleggen van de boeiende geschiedenis van wat eens Diemen domineerde: het boerenbedrijf.

John Cuijpers

Historische Kring Diemen

www.historischekringdiemen.nl

opgericht 16 maart 1991

jaargang 12, nummer 2-2002

gratis voor leden

bestuur:
voorzitter: John Cuijpers
secretaris: Henk Teiwes
penningmeester: Gerard Baars
bestuursleden: Jaap Haag
Jaap van Ingen
Noor van Mens
Tineke Saan

secretariaat: Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
teiwes1@ncrvnet.nl

gironummer: 152.58.66
Penningmeester HKD
Tureluurweg 32
1113 HA Diemen

redactieadres: Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
teiwes1@ncrvnet.nl

redactieteam: Taco ten Dam
Jaap Haag
Wiard Krook
Henk Teiwes
Wim de Valk

coördinator & correcties: Henk Teiwes

layout: Wiard Krook
Martijn van der Riet

opmaak en druk: Drukkerij Erla
Kruitberg 1a
1104 BA Amsterdam-ZO
tel. 698.16.00
fax. 690.56.09
erla.prepress@wxs.nl

ISSN 0929-9068

© 2002 Artikelen of delen daaruit mogen niet worden overgenomen zonder toestemming van de auteur(s).
Het lidmaatschap van de Historische Kring Diemen *bedraagt € 10,21 per jaar. Leden ontvangen de* HKD-Nieuwsbrief *en minimaal tweemaal per jaar het verenigingsblad* Historische Kring Diemen. *Men kan lid worden door zich aan te melden bij het secretariaat.*

VOORWOORD

Eind jaren vijftig, begin jaren zestig van de vorige eeuw ging ik met een broertje, een vriendje, of vergezeld door een van mijn ouders, af en toe op bezoek bij een oudtante die een boerderij bezat. Ik herinner me nog heel goed hoe het er in het boerenbedrijf aan toe ging en hoe de boerderij er uit zag. Blijkbaar maakte dit destijds veel indruk op me. Het was een typische Zuid-Limburgse boerderij: een grote toegangspoort met daarin een kleiner deurtje, een binnenplaats in de vorm van een carré met in het midden de prominent geurende mesthoop. Oudtante Marie legde me eens uit dat hoe groter de mesthoop was, des te rijker de boer. In de stallen stond een echt Limburgs trekpaard, met zo'n kort geknipte staart, en her en der wentelde een varken zich in de modder. De koeien liepen in de wei achter de boerderij. Het was een licht glooiende wei met dikke hoge fruitbomen, waar we wel eens een appeltje of peertje van mochten proeven. Marie stuurde ons vaak naar huis met een wat verfrommeld papieren zakje met daarin een aantal eieren. Op dat zakje stond niet vermeld dat de inhoud bestond uit scharreleieren, laat staan dat uitgelegd werd wat een scharrelkip was. In mijn herinnering waren kippen dieren die overal rond de boerderij hun kostje bij elkaar zochten.

Marie is al lang dood. De vermoedelijk deels achttiende-eeuwse boerderij staat er nog steeds, nu bewoond door een tweetal achternichten. Het geheel is fraai gerestaureerd, maar van een boerenbedrijf is absoluut geen sprake meer. Toch meende ik bij mijn laatste bezoek dat er nog steeds een beetje de geur van de dampende mesthoop hing.

Ik denk dat velen onder ons dit soort, wellicht te romantische, herinneringen hebben aan de boerderijen uit onze jeugd. In het moderne boerenbedrijf, vaak omschreven als bio-industrie, vinden we deze romantiek niet of nauwelijks meer terug. En hoeveel boerderijen hebben hun bedrijfsfunctie verloren en worden uitsluitend nog gebruikt als dure woning voor mensen uit de stad die er rust, maar geen stinkende mesthopen zoeken?

Het vroegere Diemen telde veel boerderijen. Helaas zijn vele ervan opgeruimd voor de oprukkende nieuwbouw, die het huidige Diemen zo karakteriseert. Daarom is het goed dat we vlak voor 2003, dat is uitgeroepen tot "Jaar van de boerderij", een nummer uitbrengen dat is gewijd aan de geschiedenis van het Diemense boerenbedrijf.

In deze uitgave zal Erik Schmitz de ontwikkeling van de verschillende boerderijtypen in onze regio schetsen. Daarna volgt een interview dat Hiltje Veldstra had met Cor en Johan Vedder over hun vroegere boerenbedrijf. De bijdrage van Taco ten Dam betreft ditmaal de geschiedenis van de enige klompenmakerij die Diemen ooit rijk was. Wiard Krook vertelt ons iets over de thans nog aanwezige boerderijen aan de Overdiemerweg en Stammerdijk. Tenslotte kunt u de herinneringen lezen van de Diemense boerinnen moeder en dochter Schrama, opgetekend door Cor Bakker-Hennipman en Noor van Mens.

Op deze wijze hoopt de *Historische Kring Diemen* een bijdrage te leveren aan het vastleggen van de boeiende geschiedenis van wat eens Diemen domineerde: het boerenbedrijf.

John Cuijpers

Een boerderijwandeling door de eeuwen heen

HET BOERENHUIS IN DIEMEN

Erik Schmitz

Het boerenbedrijf was in de geschiedenis van het dorp Diemen lange tijd verreweg het belangrijkste middel van bestaan; de boerderij het meest voorkomende gebouw. Wie de ontwikkeling van het boerenhuis in Diemen onder de loep neemt, wordt aldus geconfronteerd met een overstelpende hoeveelheid gegevens. Tegelijkertijd zijn er maar weinig gepubliceerde onderzoeksresultaten beschikbaar. De agrarische geschiedenis van Diemen moet in feite nog geschreven worden. Op schetsmatige wijze laten de wél bekende gegevens zich samenvoegen tot een overzicht, ongeveer zoals de kunstenaars, die vanaf de zeventiende eeuw door het dorpsgebied wandelden, hun indrukken vastlegden in tekeningen en prenten, met nadruk op het zichtbare en het bekende.

Middeleeuwse boerderijen

Afbeeldingen van huizen van de eerste bewoners van Diemen kennen we niet. Toch is op de veldtekeningen van de archeologen wel het een en ander vastgelegd. Bij opgravingen door de Amsterdamse *afdeling Archeologie van het bureau Monumenten & Archeologie* in Oud-Diemen in 1990 kon de ontwikkeling gevolgd worden van een klein ontginnershuis rond het jaar 1100 tot een grote boerderij aan het eind van de twaalfde eeuw. Het oudste huis lag op een laag terpje en was ongeveer 6 m lang. Regelmatig, vermoedelijk met tussenpozen van ongeveer tien jaar, werd het terpje opgehoogd en een nieuw huis gebouwd. Hoewel van de opgravingen nog slechts voorlopige verslagen verschenen zijn, lijkt het erop dat deze huizen licht gefundeerd waren, rechthoekig van vorm, en bestonden uit één ruimte met een open stookplaats in de vloer. De wanden zullen bestaan hebben uit vlechtwerk, hout of zoden, zoals bekend is uit opgravingen elders. Het dak zal gedekt zijn geweest met riet. Het is overigens de vraag of de kleine huizen in Oud-Diemen maatgevend zijn voor de rest van de bebouwing in deze periode. In Overdiemen werd in 1992 de achterkant van een ongeveer 8 m brede boerderij opgegraven, waarvan de houten palen met behulp van de jaarringen gedateerd werden in 1033. Die bijna zeventig jaar oudere boerderij was dus breder dan het oudste huis in Oud-Diemen lang was!

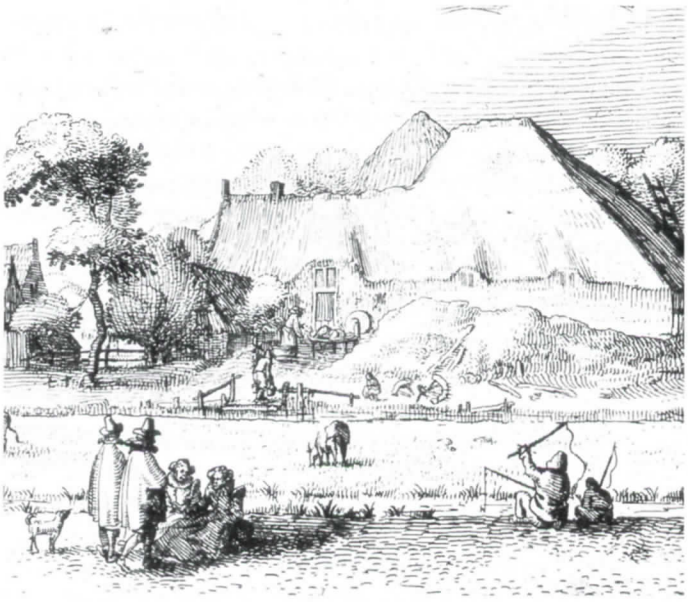

Afb. 1 - Claes Jansz. Visscher "Diemen buyten Amsterdam", ets (detail) ca 1612 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

Meer stalruimte

Rond het midden van de twaalfde eeuw werden de huizen vergroot tot een lengte van ongeveer 9 m. We kunnen ons voorstellen dat in dergelijke huizen, behalve voor wonen, ook ruimte was voor andere activiteiten: het stallen van enkele stuks vee, en het verwerken en opslaan van de oogst. In de oudste periode zal akkerbouw namelijk, naast veeteelt, een belangrijke rol hebben gespeeld. De korentienden die nog in de veertiende eeuw door de graaf van Holland in Diemen geheven werden, waren daarvan de laatste overblijfselen. Tenslotte werd een grote boerderij gebouwd met een lengte van 17,5 m en een stalgedeelte. Daarin was tegen de lange wanden plaats voor twee rijen koeien, terwijl in het midden waarschijnlijk een gangpad liep. De opzet van deze eind twaalfde-eeuwse boerderij lijkt al veel op de hier later voorkomende boerderijvorm. Helaas waren de hogere grondlagen op Oud-Diemen grotendeels verstoord door de na-middeleeuwse bebouwing. En ook voor de rest van het dorp beschikken we voor de volgende eeuwen over niet meer dan enkele historische fragmenten. Zo wijst de vermelding van een achterhuis ("after huus") in 1428 in Overdiemen op het bestaan van een tweedeling, een scheidingswand tussen het voorhuis en het achterhuis.

Langhuisstolpen in de 16e en 17e eeuw

Een van de meest bekende afbeeldingen van Diemen is de ets die de Amsterdamse prentmaker en uitgever Claes Jansz. Visscher omstreeks 1612 vervaardigde (zie afbeelding binnenzijde omslag en detail afb. 1). Behalve de dorpskerk en de huizen van Oud-Diemen zien we aan de rechterkant een boerderij, waarvan de ontwikkeling model kan staan voor de boerderijen in de zestiende en zeventiende eeuw. Het is een "langhuisstolp". Een langgerekt gebouw, een "langhuis", met een hoge, stolpvormige achterkant, de "stolpschuur" of het "hooihuis". Erachter staat een andere "langhuisstolp", waarvan we alleen de punt van het piramide-vormige dak zien. In het voorste gedeelte van het langhuis lagen de woonvertrekken, herkenbaar aan de schoorsteen op de nok. Op die plaats bevond

Afb. 2 - Hans Friedrich Brentel "Gezicht op Diemen vanuit het noordoosten", tekening pen en potlood, ca 1634 (collectie Prentenkabinet, Karlsruhe).

zich binnenshuis de scheidingswand tussen het voor- en achterhuis. De schoorsteen, de schouw en de voorgevel (te oordelen aan de gevelbeëindiging) waren de enige delen van de boerderij die in baksteen waren opgetrokken. De rest van het gebouw had houten wanden en het dak was bedekt met riet. De ingang van het achterhuis, een deur in de zijwand met twee bovenlichten, is op de prent goed te zien. Meer naar rechts, steeds daar waar de dakvoet even is opgelicht, verraden twee raampjes de aanwezigheid van de stal, net als de ervoor gelegen grote mesthoop. In het midden van het stolpgedeelte bevond zich de hooi-opslag. Waarschijnlijk is de toenemende zorg voor de hooiberging in de zestiende eeuw de verklaring voor het ontstaan van de aanvankelijk los op het erf staande stolpschuren. Door de aanbouw van de stolpschuur aan het middeleeuwse langhuis, ontstond vervolgens een nieuw boerderijtype: de langhuisstolp. In Diemen waren deze langhuisstolpen vrij algemeen verspreid, zoals te zien valt op de tekeningen van Rembrandt en anderen uit het midden van de zeventiende eeuw. In dezelfde tijd werden in de grote droogmakerijen in Noord-Holland boven het IJ de beroemde grote stolpboerderijen gebouwd, waarbij de gehele boerderij onder één piramidevormig dak schuilging. In Diemen is daarvan slechts een enkel voorbeeld bekend.

Boerderijen met een "camer"

In deze streek ging de boerderijontwikkeling in een ander richting, die meer aansloot op die in Zuid-Holland en Utrecht. Dat valt te zien op een tekening van de Straatsburger Hans Friedrich Brentel, gemaakt tijdens zijn verblijf in Amsterdam, vermoedelijk in 1634 (afb. 2). Hij beeldde het dorp Diemen af zoals Visscher twintig jaar voor hem, met aan de rechterzijde dezelfde boerderij, die inmiddels ingrijpend verbouwd of geheel vernieuwd was. Het stolpgedeelte was daarbij verdwenen en vervangen door een stal en een daarachter geplaatste hooiberg. Boven de daknok verschijnt weer - net als bij Visscher - de dakpunt van de buurboerderij. Ook het woongedeelte van onze boerderij is ingrijpend veranderd; het heeft een stenen uitbouw gekregen. Die uitbouw of "camer" verving een oudere lage uitbouw die op de prent van Visscher half achter de bomen schuilgaat. Een dergelijke lage, meestal half ondergrondse uitbouw, diende voor het bewaren van de melk. Het is een innovatie die al in de zestiende eeuw regelmatig vermeld wordt en verband houdt met de toenemende specialisatie in zuivelproducten. Door de spectaculaire groei van de stad Amsterdam vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw was daar voor de Diemer boeren een belangrijke afzetmarkt ontstaan: voor boter, kaas, en toenemende mate ook voor dagmelk.

Status door een opkamer

In dezelfde periode nam de stedelijke invloed in het gebied ten zuiden van Amsterdam toe. Dat kwam onder andere tot uitdrukking in de aanleg van nieuwe polders en de bouw van moderne krachtige watermolens in het tweede kwart van de zeventiende eeuw, wat de kwaliteit van het land bevorderde. Ook de boerderijen werden gemoderniseerd. Een voorbeeld daarvan is een boerderij die de regenten van de Amsterdamse Oude Kerk op hun land in de Venserpolder lieten bouwen. Het gebouw was ongeveer 18 m lang - niet veel langer dan de laat twaalfde-eeuwse boerderij in Oud-Diemen - en had een L-vor-

Afb. 3 - Rembrandt "Gezicht op Diemen vanuit het noorden", tekening pen en penseel, ca 1650 (collectie Courtauld Institute of Art, Londen).

mige plattegrond, ook wel "krukhuis" genoemd. In de stal was plaats voor 16 stuks vee. De wanden waren nog steeds van hout en het dak van riet. Slechts de schouwen, de voorgevel en de zijwaartse uitbouw waren in baksteen uitgevoerd.
De uitbouw bestond behalve uit een kelder uit een daarboven gelegen vertrek, een opkamer. Een dergelijke opkamer, soms samen met een gedeelte van het voorhuis, werd door de eigenaren uit de stad vaak gebruikt als zomerverblijf. Daartoe was het niet zelden voorzien van een eigen stookgelegenheid. De boerderij van de Oude Kerk bijvoorbeeld is vermoedelijk dezelfde als de latere *Stenen Kamer*, waarvan bekend is dat deze in de zeventiende eeuw door de kerkmeesters gebruikt werd voor hun "verdoen", dat wil zeggen: ontspanning. Het hoeft geen betoog dat een dergelijke kostbare stenen uitbouw, in een tijd dat de meeste gebouwen van hout waren, statusverhogend werkte, ook voor de Diemer families die zelf eigenaar waren van hun land en boerderij. Op de tekeningen uit het midden van de zeventiende eeuw zijn ze dan ook direct herkenbaar als prominent gedeelte van de boerderij (afb. 3 en 4).

Pannen op het dak

De tekenaars die in de achttiende eeuw met hun schetsboek erop uit trokken, beperkten zich tot Diemerbrug, waar de grote weg en de trekschuit het dorp passeerden, of wandelden van daar naar het huidige Oud-Diemen, zoals de zeventiende-eeuwers voor hen. Maar anders dan hun voorgangers tekenden ze nauwelijks buiten de twee bebouwingskernen. Een gezicht op Oud-Diemen, vervaardigd omstreeks 1750 door de Amsterdamse tekenaar Hermanus Schouten, laat aldus zowel gewone huizen als boerderijen zien (afb. 5). Opvallend is het grote aantal pannendaken, hetgeen, vergeleken met andere afbeeldingen, in ieder geval gedeeltelijk op waarheid zal berusten. Ook zien we rechts nog een klein boerderijtje. Het is een van de keuterbedrijfjes uit de achttiende eeuw, ontstaan na de periode van grote veepestepidemieën en groeiende dijklasten die sommige boeren fataal waren geworden. De bedrijven die bleven bestaan namen in omvang toe, de veestapel groeide, evenals de benodigde stalruimte. De boerderij-ontwikkeling in de achttiende eeuw lijkt vooral te bestaan uit de aanpassing en stapsgewijze vernieuwing van bestaande boerderijen, en veel minder uit gehele nieuwbouw.

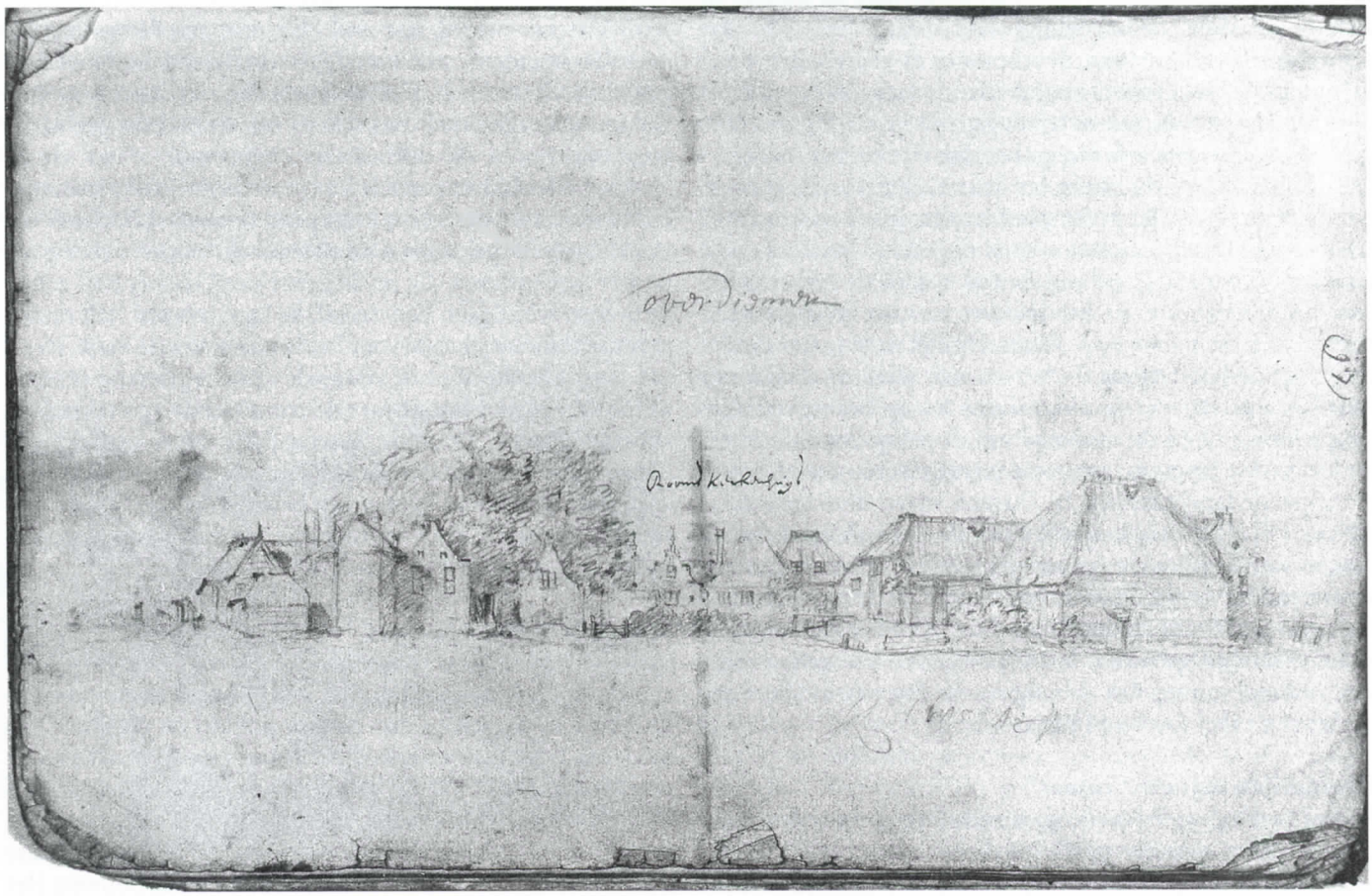

Afb. 4 - Joannes Leupenius, "Gezicht op het Rooms Kerkenhuijs in Overdiemen", tekening potlood, 1685 (collectie Hoogheemraadschap Drecht en Vecht, Hilversum).

Zeldenrust als voorbeeld

Een voorbeeld van een dergelijk gemoderniseerd bedrijf is boerderij *Zeldenrust* aan de Ouddiemerlaan. Een tekening van een onbekende leerling van Rembrandt, vervaardigd omstreeks 1650, laat hier weer het bekende boerderijtype met de uitstekende opkamer zien (afb. 6). Tegen de zijwand stond de hooiberg, op het achtererf, schuin achter de stal, bevond zich een simpele schuur. In de loop van de achttiende eeuw werd op die plaats een nieuwe, veel grotere schuur gebouwd, zodat het oorspronkelijke aantal van 23 standplaatsen voor het vee beduidend vergroot werd. Een volgende verbouwing in die eeuw betrof de verlenging van de stal tot ín de schuur, zodat beide delen met elkaar verbonden werden en er een bouwkundige eenheid ontstond, ongeveer zoals veel eerder in de zestiende eeuw het langhuis en de stolpschuur met elkaar verbonden waren geraakt. Het aantal beschikbare standplaatsen in de stal bedroeg nu bij benadering 35 (in 1769 stonden er 29 koeien en waarschijnlijk 2 paarden op stal). De wanden van achterhuis en stal waren waarschijnlijk nog grotendeels van hout, het dak van riet. Eveneens in de achttiende eeuw werd het voorhuis herbouwd, met bakstenen in plaats van houten wanden, en bovendien bijna een halve meter hoger opgetrokken. Ook elders in het dorp werden voorhuizen verhoogd en waarschijnlijk meteen van een pannendak voorzien. In Oud-Diemen het voorhuis van herberg *Het Rechthuis* in 1765, en dat van boerderij *Vredenhof* in 1774.

Keuken en zomerstal

Een boedelinventaris uit 1777 noemt in boerderij Zeldenrust de volgende ruimten: voorhuis, zijkamer, keuken, zolder en achterhuis (de opkamer werd verhuurd). Aan de indeling van het huis blijkt een nieuw vertrek te zijn toegevoegd: de keuken. Al zeker sinds de zeventiende eeuw woonde het boerengezin niet meer in het voorhuis, dat ingericht was als 'nette kamer', maar in het voorste gedeelte van het achterhuis, rond de schouw. Tussen koeien en mensen was er daar geen afscheiding: 's winters verbleven ze in dezelfde ruimte. In de loop van de achttiende eeuw werd er in de meeste boerderijen een houten scheidingswand aangebracht, zodat een apart vertrek ontstond, de keuken. In de stal werd hoogstens nog 's zomers een gedeelte met een planken vloer voor bewoning geschikt gemaakt, de zogenaamde zomerstal. Ook zal op een aantal erven een gedeelte van de wagenschuur ingericht zijn als zomerhuis. In de negentiende eeuw was dat zeker een veel voorkomend verschijnsel.

Afb. 5 - Hermanus Schouten "Gezicht op Oud-Diemen uit het zuidwesten", tekening pen en penseel, ca. 1750 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

Afb. 6 - Onbekende kunstenaar "Boerderij langs de Ouddiemerlaan", tekening pen en penseel, ca. 1650 (particuliere verzameling, USA).

Zeldenrust als voorbeeld

Een voorbeeld van een dergelijk gemoderniseerd bedrijf is boerderij *Zeldenrust* aan de Ouddiemerlaan. Een tekening van een onbekende leerling van Rembrandt, vervaardigd omstreeks 1650, laat hier weer het bekende boerderijtype met de uitstekende opkamer zien (afb. 6). Tegen de zijwand stond de hooiberg, op het achtererf, schuin achter de stal, bevond zich een simpele schuur. In de loop van de achttiende eeuw werd op die plaats een nieuwe, veel grotere schuur gebouwd, zodat het oorspronkelijke aantal van 23 standplaatsen voor het vee beduidend vergroot werd. Een volgende verbouwing in die eeuw betrof de verlenging van de stal tot ín de schuur, zodat beide delen met elkaar verbonden werden en er een bouwkundige eenheid ontstond, ongeveer zoals veel eerder in de zestiende eeuw het langhuis en de stolpschuur met elkaar verbonden waren geraakt. Het aantal beschikbare standplaatsen in de stal bedroeg nu bij benadering 35 (in 1769 stonden er 29 koeien en waarschijnlijk 2 paarden op stal). De wanden van achterhuis en stal waren waarschijnlijk nog grotendeels van hout, het dak van riet. Eveneens in de achttiende eeuw werd het voorhuis herbouwd, met bakstenen in plaats van houten wanden, en bovendien bijna een halve meter hoger opgetrokken. Ook elders in het dorp werden voorhuizen verhoogd en waarschijnlijk meteen van een pannendak voorzien. In Oud-Diemen het voorhuis van herberg *Het Rechthuis* in 1765, en dat van boerderij *Vredenhof* in 1774.

Keuken en zomerstal

Een boedelinventaris uit 1777 noemt in boerderij Zeldenrust de volgende ruimten: voorhuis, zijkamer, keuken, zolder en achterhuis (de opkamer werd verhuurd). Aan de indeling van het huis blijkt een nieuw vertrek te zijn toegevoegd: de keuken. Al zeker sinds de zeventiende eeuw woonde het boerengezin niet meer in het voorhuis, dat ingericht was als 'nette kamer', maar in het voorste gedeelte van het achterhuis, rond de schouw. Tussen koeien en mensen was er daar geen afscheiding: 's winters verbleven ze in dezelfde ruimte. In de loop van de achttiende eeuw werd er in de meeste boerderijen een houten scheidingswand aangebracht, zodat een apart vertrek ontstond, de keuken. In de stal werd hoogstens nog 's zomers een gedeelte met een planken vloer voor bewoning geschikt gemaakt, de zogenaamde zomerstal. Ook zal op een aantal erven een gedeelte van de wagenschuur ingericht zijn als zomerhuis. In de negentiende eeuw was dat zeker een veel voorkomend verschijnsel.

Afb. 5 - Hermanus Schouten "Gezicht op Oud-Diemen uit het zuidwesten", tekening pen en penseel, ca. 1750 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

Afb. 6 - Onbekende kunstenaar "Boerderij langs de Ouddiemerlaan", tekening pen en penseel, ca. 1650 (particuliere verzameling, USA).

Afb. 7 - Chris Schut "Gezicht op de Ouddiemerlaan vanuit het noordoosten in de richting van Diemerbrug", tekening pen en potlood, 1963 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

Dagmelk

Vergeleken met de boerderij-ontwikkeling in andere veeteeltgebieden, waar de productie van boter en kaas belangrijk was, valt op dat in Diemen de zeventiende-eeuwse kelders niet vergroot of aangepast werden. Evenmin vinden we op de erven grote door dieren aangedreven karninrichtingen. Het bedrijf in Diemen was gebaseerd op het leveren van dagmelk aan Amsterdam. De boter- en kaasproductie speelde een ondergeschikte rol. Het gebouw was daarop aangepast.

19e en 20e eeuw

De negentiende eeuw bedeelde Diemen buitengewoon karig met tekeningen en prenten en dan nog hoofdzakelijk tamelijk clichématige afbeeldingen van Diemerbrug. Pas in de twintigste eeuw nam het aantal topografische afbeeldingen gestaag toe. Tekenaars als Ger Gerrits en Chris Schut besteedden naast de geijkte onderwerpen als het straatje naar het kerkhof van Oud-Diemen ook veel aandacht aan de topografie, waarbij de nadruk bleef liggen op de omgeving van de Ouddiemerlaan en de Ouderkerkerlaan. Voor het eerst sinds de zeventiende eeuw werden ook weer 'portretten' van afzonderlijke boerderijen vervaardigd. Op die tekeningen zien we zowel geheel nieuwe boerderijen als gedeeltelijk vernieuwde oudere gebouwen.

Baksteen, ijzer en beton

Een tekening vervaardigd in 1963 door Chris Schut, vanaf het talud van de ringspoorbaan, toont de bebouwing langs de Ouddiemerlaan gezien in de richting van de Israëlitische begraafplaats en Diemerbrug (afb. 7). In het centrum van de

Afb. 8 - Chris Schut "Boerderij 'Niemand Zonder Vijand' aan de Ouddiemerlaan", tekening zwart krijt, 1960 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

voorstelling staat boerderij *Buitenlust*, gebouwd omstreeks 1880 op een plaats waar voordien geen boerderij had gestaan. Het voorhuis was dwars op het achterhuis geplaatst, wat aan het dak goed is te zien. Dit komt bij veel negentiende-eeuwse boerderijen voor, we spreken ook wel van een "dwarshuisboerderij". Uit andere afbeeldingen valt op te maken dat het voorhuis geheel onderkelderd was, hoewel zo'n grote kelder nauwelijks meer een functie had. Ook het achterhuis was nu helemaal gedekt met pannen. Op de nok vinden we de keukenschoorsteen en meer naar links twee grote houten ontluchtingskokers boven de stal.

De stalwanden van dergelijke moderne boerderijen - blijkt opnieuw uit andere afbeeldingen - waren hoger opgetrokken dan bij de oudere boerderijen, uitgevoerd in baksteen en voorzien van halfronde gietijzeren raampjes. Achter de stal van *Buitenlust* stond de hooiberg en opzij van het huis een wagenschuur annex zomerwoning, voorzien van een bescheiden schoorsteen. De schuur weer daarachter, vermoedelijk voor jongvee, zal later toegevoegd zijn. Door de groei van de veestapel in de negentiende en twintigste eeuw nam het aantal bijgebouwen op de boerenerven toe: er kwamen meer schuren en meer opslagmogelijkheden voor het veevoer. Rechts op de tekening van Chris Schut zien we dat geïllustreerd op het achtererf van boerderij *Oud Eigen*. De oude zes-roeden hooiberg met rieten kap is er naar achteren verplaatst, tot bij de betonnen grassilo's en de schuur voor jongvee. De nieuwe hooiberg heeft een golfplaten dak en vier betonnen of metalen roeden.

Ook van oudere boerderijen werden de stallen vanaf het eind van de negentiende eeuw gemoderniseerd, van bakstenen muren voorzien, en vaak aan de achterzijde verlengd. Een goed voorbeeld van een gedeeltelijk vernieuwde oudere boerderij is *Niemand Zonder Vijand* aan de Ouddiemerlaan, waarvan het voorhuis nog zeventiende-eeuws was (afb. 8). De hoger opgetrokken stal, met gietijzeren boograampjes, stamt uit het eind van de negentiende eeuw en had wellicht een van de laatste oude stolpschuren vervangen. Ook hier was het erf in 1960 inmiddels volgezet met schuren.

Steeds meer melk voor Amsterdam

De bouw van deze boerderijen is onderdeel van een grote vernieuwingsgolf, die omstreeks 1880 begon en aanhield tot vermoedelijk kort na 1900. Een groot gedeelte van het boerderijbestand in Diemen werd toen geheel of gedeeltelijk vernieuwd. Er kwam bovendien een aantal nieuwe bedrijven bij op plaatsen waar voorheen geen boerderijen hadden gestaan. Het aantal bedrijven nam toe. Deze vernieuwing was een direct gevolg van de groei van Amsterdam na 1875, de al eerder in de eeuw ver-

Afb. 9 - Chris Schut "Boerderij 'Diemervreugd' aan de Ouddiemerlaan", tekening zwart krijt, 1960 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

beterde waterhuishouding, en de introductie van kunstmest. De bedrijfsvoering was in de negentiende eeuw aanvankelijk, zeker op die bedrijven die verder van de stad verwijderd waren, nog niet volledig gericht op de productie van consumptiemelk. Er werden soms behoorlijke hoeveelheden boter en kaas gemaakt. Dat veranderde tegen het eind van de eeuw. In 1895 vermeldde het Landbouwverslag dat slechts enkele veehouders nog boter en kaas maakten. "Het meerendeel brengt de melk naar Amsterdam aan de zoogenaamde opkopers".

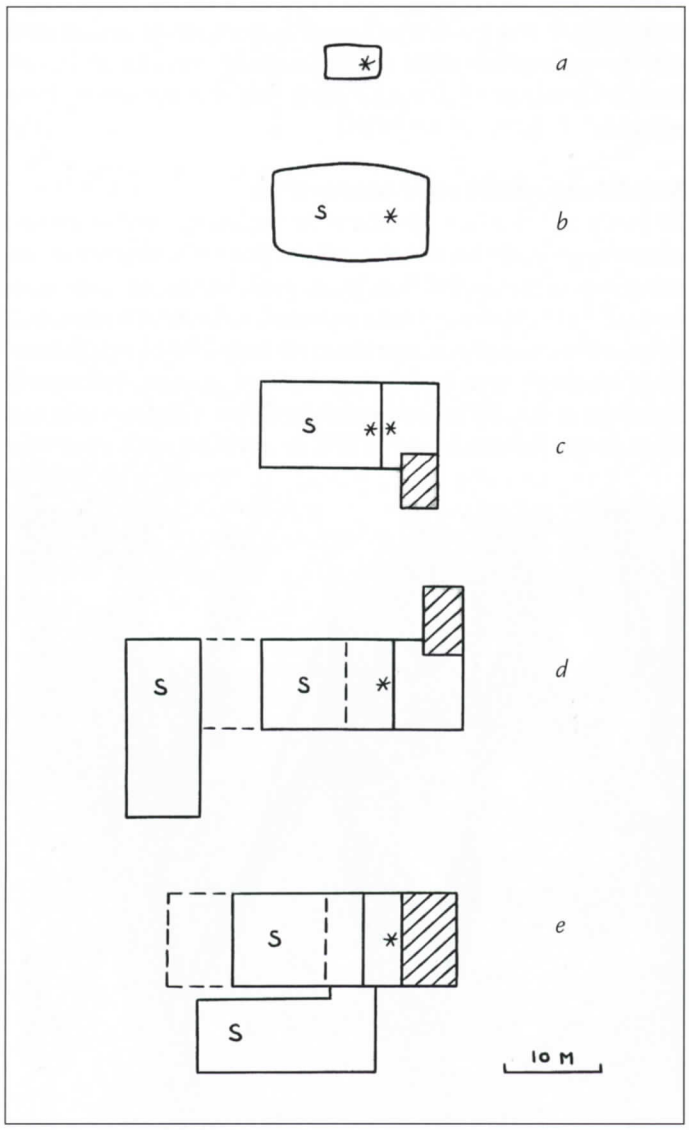

Afb. 10 - Boerderij-ontwikkeling in Diemen

a. ca 1100 (Oud-Diemen)
b. ca 1190 (Oud-Diemen)
c. 17e eeuw (Venserpolder)
d. 18e eeuw (boerderij Zeldenrust)
e. 19e-20e eeuw (boerderij Zeehoeve)

** = stookplaats/haard*
S = stalgedeelte
/// = kelder

(tekening Erik Schmitz; a en b naar gegevens afdeling Archeologie bMA/dAB, Amsterdam).

En tenslotte de melktank

In de twintigste eeuw bleef het aantal veranderingen aan de gebouwen beperkt tot stapsgewijze veranderingen en uitbreidingen. Boerderij *Zeehoeve*, nabij *Fort Diemerdam*, telde bij de bouw in 1881 ongeveer 26 standplaatsen voor vee. De groei van de veestapel werd eerst opgevangen in een schuur, vanaf 1923 in een nieuw gebouwde grotere stal met 40 plaatsen. De oude hooiberg werd, zoals bij *Oud Eigen*, omstreeks 1937 een stukje opzij gezet, om plaats te maken voor een moderne hooiberg met drie metalen roeden. Kort na de oorlog werd een nieuwe, grotere wagenschuur met stalgedeelte gebouwd. Van de stal werd in dezelfde tijd een ruimte afgenomen voor een melkhok (voor het schoonmaken van de melkbussen) en voor sanitaire voorzieningen voor de bewoners. Groei van de stalruimtes, en later het inrichten van een melkhok en sanitair vonden ook plaats op veel andere boerderijen. Toen in de jaren zeventig de melkbussen vervangen werden door de gekoelde melktank moest, ook daarvoor ruimte worden gevonden. De hoofdopzet van de gebouwen wijzigde echter nauwelijks.

Diemen verstedelijkt

Door de grote stadsuitbreidingen van Amsterdam vanaf het midden van de jaren zestig, en de groei van Diemen zelf, zijn alle boerderijen aan de Ouderkerkerlaan en de Ouddiemerlaan afgebroken. Alleen zijn van de aan de Ouddiemerlaan gelegen boerderijen *Zeldenrust* en *Vredehof* de voorhuizen gespaard gebleven. De enorme schaalvergroting in de landbouwsector is aan de boerderijgebouwen in Diemen grotendeels voorbijgegaan. Alleen in Overdiemen, waar de meeste oude boerderijen nu veranderd zijn in woonhuizen, vinden we bij de laatste nog in bedrijf zijnde boerderijen, de *Annahoeve* en *Jacht en Vislust*, stallen voor zo'n twintig tot dertig koeien.

Literatuur

- **Baart,** J.M.: *Diemen: Oud-Diemen*, in: P.J. **Woltering** & S.W. **Jager** (red.): *Archeologische kroniek Noord-Holland*, in: **Holland**, nr. 23, 1991, p. 315-316.
- **Bakker** B., e.a.: *Het landschap van Rembrandt; wandelingen in en om Amsterdam*, Bussum/Amsterdam/Parijs 1998.
- **Boschma-Aarnoudse,** C.: *Boerderij 'Zelden Rust', Ouddiemerlaan 543 te Diemen, Noord-Holland (SHBO 754)*, Jaarverslag 1990 Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek, p. 24-29.
- **Mulder,** J., H. **Blok** & K. van **Reenen** (red.), *Diemen buyten Amsterdam*, Diemen 1987.
- **Regteren Altena,** J.Q. van: *Buitenlanders zien Amsterdam, voornamelijk in 1634*, in: **Jaarboek Amstelodamum,** jrg.70, 1978, p. 170-185.
- **Schmitz,** E.: *Boerderij 'Zeehoeve' in Overdiemen*, in: **Historische Kring Diemen,** jrg. 2, nr. 2, 1990, p. 14-17.

Jaargang 12

2-2002

Historische Kring Diemen

Claes Jansz. Visscher "Diemen buyten Amsterdam", ets ca 1612 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

INHOUD

Voorwoord
John Cuijpers 1
Het Boerenhuis in Diemen
Erik Schmitz 2
De levensloop van de broers Cor en Johan Vedder
Hiltje Veldstra 9
Klompenmakerij aan de Ouderkerkerlaan in oorlogstijd
Taco ten Dam 16
Diemense boerderij-monumenten
Wiard Krook 20
Het dagelijks werk op de 'Annahoeve', de boerderij van Ria Schrama en haar moeder
Cor Bakker-Hennipman, Noor van Mens en Jaap Haag 23
Prikbord
Redactie 33

Historische Kring Diemen

www.historischekringdiemen.nl

opgericht 16 maart 1991

jaargang 12, nummer 2-2002

gratis voor leden

bestuur:
voorzitter: John Cuijpers
secretaris: Henk Teiwes
penningmeester: Gerard Baars
bestuursleden: Jaap Haag
Jaap van Ingen
Noor van Mens
Tineke Saan

secretariaat: Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
teiwes1@ncrvnet.nl

gironummer: 152.58.66
Penningmeester HKD
Tureluurweg 32
1113 HA Diemen

redactieadres: Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
teiwes1@ncrvnet.nl

redactieteam: Taco ten Dam
Jaap Haag
Wiard Krook
Henk Teiwes
Wim de Valk

coördinator & correcties: Henk Teiwes

layout: Wiard Krook
Martijn van der Riet

opmaak en druk: Drukkerij Erla
Kruitberg 1a
1104 BA Amsterdam-ZO
tel. 698.16.00
fax. 690.56.09
erla.prepress@wxs.nl

ISSN 0929-9068

© 2002 Artikelen of delen daaruit mogen niet worden overgenomen zonder toestemming van de auteur(s).
Het lidmaatschap van de Historische Kring Diemen *bedraagt € 10,21 per jaar. Leden ontvangen de* HKD-Nieuwsbrief *en minimaal tweemaal per jaar het verenigingsblad* Historische Kring Diemen. *Men kan lid worden door zich aan te melden bij het secretariaat.*

VOORWOORD

Eind jaren vijftig, begin jaren zestig van de vorige eeuw ging ik met een broertje, een vriendje, of vergezeld door een van mijn ouders, af en toe op bezoek bij een oudtante die een boerderij bezat. Ik herinner me nog heel goed hoe het er in het boerenbedrijf aan toe ging en hoe de boerderij er uit zag. Blijkbaar maakte dit destijds veel indruk op me. Het was een typische Zuid-Limburgse boerderij: een grote toegangspoort met daarin een kleiner deurtje, een binnenplaats in de vorm van een carré met in het midden de prominent geurende mesthoop. Oudtante Marie legde me eens uit dat hoe groter de mesthoop was, des te rijker de boer. In de stallen stond een echt Limburgs trekpaard, met zo'n kort geknipte staart, en her en der wentelde een varken zich in de modder. De koeien liepen in de wei achter de boerderij. Het was een licht glooiende wei met dikke hoge fruitbomen, waar we wel eens een appeltje of peertje van mochten proeven. Marie stuurde ons vaak naar huis met een wat verfrommeld papieren zakje met daarin een aantal eieren. Op dat zakje stond niet vermeld dat de inhoud bestond uit scharreleieren, laat staan dat uitgelegd werd wat een scharrelkip was. In mijn herinnering waren kippen dieren die overal rond de boerderij hun kostje bij elkaar zochten.

Marie is al lang dood. De vermoedelijk deels achttiende-eeuwse boerderij staat er nog steeds, nu bewoond door een tweetal achternichten. Het geheel is fraai gerestaureerd, maar van een boerenbedrijf is absoluut geen sprake meer. Toch meende ik bij mijn laatste bezoek dat er nog steeds een beetje de geur van de dampende mesthoop hing.

Ik denk dat velen onder ons dit soort, wellicht te romantische, herinneringen hebben aan de boerderijen uit onze jeugd. In het moderne boerenbedrijf, vaak omschreven als bio-industrie, vinden we deze romantiek niet of nauwelijks meer terug. En hoeveel boerderijen hebben hun bedrijfsfunctie verloren en worden uitsluitend nog gebruikt als dure woning voor mensen uit de stad die er rust, maar geen stinkende mesthopen zoeken?

Het vroegere Diemen telde veel boerderijen. Helaas zijn vele ervan opgeruimd voor de oprukkende nieuwbouw, die het huidige Diemen zo karakteriseert. Daarom is het goed dat we vlak voor 2003, dat is uitgeroepen tot "Jaar van de boerderij", een nummer uitbrengen dat is gewijd aan de geschiedenis van het Diemense boerenbedrijf.

In deze uitgave zal Erik Schmitz de ontwikkeling van de verschillende boerderijtypen in onze regio schetsen. Daarna volgt een interview dat Hiltje Veldstra had met Cor en Johan Vedder over hun vroegere boerenbedrijf. De bijdrage van Taco ten Dam betreft ditmaal de geschiedenis van de enige klompenmakerij die Diemen ooit rijk was. Wiard Krook vertelt ons iets over de thans nog aanwezige boerderijen aan de Overdiemerweg en Stammerdijk. Tenslotte kunt u de herinneringen lezen van de Diemense boerinnen moeder en dochter Schrama, opgetekend door Cor Bakker-Hennipman en Noor van Mens.

Op deze wijze hoopt de *Historische Kring Diemen* een bijdrage te leveren aan het vastleggen van de boeiende geschiedenis van wat eens Diemen domineerde: het boerenbedrijf.

John Cuijpers

Een boerderijwandeling door de eeuwen heen

HET BOERENHUIS IN DIEMEN

Erik Schmitz

Het boerenbedrijf was in de geschiedenis van het dorp Diemen lange tijd verreweg het belangrijkste middel van bestaan; de boerderij het meest voorkomende gebouw. Wie de ontwikkeling van het boerenhuis in Diemen onder de loep neemt, wordt aldus geconfronteerd met een overstelpende hoeveelheid gegevens. Tegelijkertijd zijn er maar weinig gepubliceerde onderzoeksresultaten beschikbaar. De agrarische geschiedenis van Diemen moet in feite nog geschreven worden. Op schetsmatige wijze laten de wél bekende gegevens zich samenvoegen tot een overzicht, ongeveer zoals de kunstenaars, die vanaf de zeventiende eeuw door het dorpsgebied wandelden, hun indrukken vastlegden in tekeningen en prenten, met nadruk op het zichtbare en het bekende.

Middeleeuwse boerderijen

Afbeeldingen van huizen van de eerste bewoners van Diemen kennen we niet. Toch is op de veldtekeningen van de archeologen wel het een en ander vastgelegd. Bij opgravingen door de Amsterdamse *afdeling Archeologie van het bureau Monumenten & Archeologie* in Oud-Diemen in 1990 kon de ontwikkeling gevolgd worden van een klein ontginnershuis rond het jaar 1100 tot een grote boerderij aan het eind van de twaalfde eeuw. Het oudste huis lag op een laag terpje en was ongeveer 6 m lang. Regelmatig, vermoedelijk met tussenpozen van ongeveer tien jaar, werd het terpje opgehoogd en een nieuw huis gebouwd. Hoewel van de opgravingen nog slechts voorlopige verslagen verschenen zijn, lijkt het erop dat deze huizen licht gefundeerd waren, rechthoekig van vorm, en bestonden uit één ruimte met een open stookplaats in de vloer. De wanden zullen bestaan hebben uit vlechtwerk, hout of zoden, zoals bekend is uit opgravingen elders. Het dak zal gedekt zijn geweest met riet. Het is overigens de vraag of de kleine huizen in Oud-Diemen maatgevend zijn voor de rest van de bebouwing in deze periode. In Overdiemen werd in 1992 de achterkant van een ongeveer 8 m brede boerderij opgegraven, waarvan de houten palen met behulp van de jaarringen gedateerd werden in 1033. Die bijna zeventig jaar oudere boerderij was dus breder dan het oudste huis in Oud-Diemen lang was!

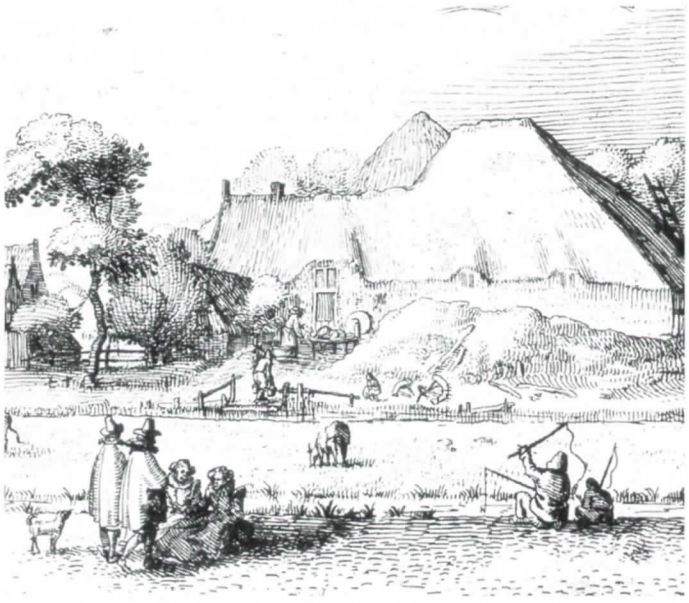

Afb. 1 - Claes Jansz. Visscher "Diemen buyten Amsterdam", ets (detail) ca 1612 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

Meer stalruimte

Rond het midden van de twaalfde eeuw werden de huizen vergroot tot een lengte van ongeveer 9 m. We kunnen ons voorstellen dat in dergelijke huizen, behalve voor wonen, ook ruimte was voor andere activiteiten: het stallen van enkele stuks vee, en het verwerken en opslaan van de oogst. In de oudste periode zal akkerbouw namelijk, naast veeteelt, een belangrijke rol hebben gespeeld. De korentienden die nog in de veertiende eeuw door de graaf van Holland in Diemen geheven werden, waren daarvan de laatste overblijfselen. Tenslotte werd een grote boerderij gebouwd met een lengte van 17,5 m en een stalgedeelte. Daarin was tegen de lange wanden plaats voor twee rijen koeien, terwijl in het midden waarschijnlijk een gangpad liep. De opzet van deze eind twaalfde-eeuwse boerderij lijkt al veel op de hier later voorkomende boerderijvorm. Helaas waren de hogere grondlagen op Oud-Diemen grotendeels verstoord door de na-middeleeuwse bebouwing. En ook voor de rest van het dorp beschikken we voor de volgende eeuwen over niet meer dan enkele historische fragmenten. Zo wijst de vermelding van een achterhuis ("after huus") in 1428 in Overdiemen op het bestaan van een tweedeling, een scheidingswand tussen het voorhuis en het achterhuis.

Langhuisstolpen in de 16e en 17e eeuw

Een van de meest bekende afbeeldingen van Diemen is de ets die de Amsterdamse prentmaker en uitgever Claes Jansz. Visscher omstreeks 1612 vervaardigde (zie afbeelding binnenzijde omslag en detail afb. 1). Behalve de dorpskerk en de huizen van Oud-Diemen zien we aan de rechterkant een boerderij, waarvan de ontwikkeling model kan staan voor de boerderijen in de zestiende en zeventiende eeuw. Het is een "langhuisstolp". Een langgerekt gebouw, een "langhuis", met een hoge, stolpvormige achterkant, de "stolpschuur" of het "hooihuis". Erachter staat een andere "langhuisstolp", waarvan we alleen de punt van het piramide-vormige dak zien. In het voorste gedeelte van het langhuis lagen de woonvertrekken, herkenbaar aan de schoorsteen op de nok. Op die plaats bevond

Afb. 2 - Hans Friedrich Brentel "Gezicht op Diemen vanuit het noordoosten", tekening pen en potlood, ca 1634 (collectie Prentenkabinet, Karlsruhe).

zich binnenshuis de scheidingswand tussen het voor- en achterhuis. De schoorsteen, de schouw en de voorgevel (te oordelen aan de gevelbeëindiging) waren de enige delen van de boerderij die in baksteen waren opgetrokken. De rest van het gebouw had houten wanden en het dak was bedekt met riet. De ingang van het achterhuis, een deur in de zijwand met twee bovenlichten, is op de prent goed te zien. Meer naar rechts, steeds daar waar de dakvoet even is opgelicht, verraden twee raampjes de aanwezigheid van de stal, net als de ervoor gelegen grote mesthoop. In het midden van het stolpgedeelte bevond zich de hooi-opslag. Waarschijnlijk is de toenemende zorg voor de hooiberging in de zestiende eeuw de verklaring voor het ontstaan van de aanvankelijk los op het erf staande stolpschuren. Door de aanbouw van de stolpschuur aan het middeleeuwse langhuis, ontstond vervolgens een nieuw boerderijtype: de langhuisstolp. In Diemen waren deze langhuisstolpen vrij algemeen verspreid, zoals te zien valt op de tekeningen van Rembrandt en anderen uit het midden van de zeventiende eeuw. In dezelfde tijd werden in de grote droogmakerijen in Noord-Holland boven het IJ de beroemde grote stolpboerderijen gebouwd, waarbij de gehele boerderij onder één piramidevormig dak schuilging. In Diemen is daarvan slechts een enkel voorbeeld bekend.

Boerderijen met een "camer"

In deze streek ging de boerderijontwikkeling in een ander richting, die meer aansloot op die in Zuid-Holland en Utrecht. Dat valt te zien op een tekening van de Straatsburger Hans Friedrich Brentel, gemaakt tijdens zijn verblijf in Amsterdam, vermoedelijk in 1634 (afb. 2). Hij beeldde het dorp Diemen af zoals Visscher twintig jaar voor hem, met aan de rechterzijde dezelfde boerderij, die inmiddels ingrijpend verbouwd of geheel vernieuwd was. Het stolpgedeelte was daarbij verdwenen en vervangen door een stal en een daarachter geplaatste hooiberg. Boven de daknok verschijnt weer - net als bij Visscher - de dakpunt van de buurboerderij. Ook het woongedeelte van onze boerderij is ingrijpend veranderd; het heeft een stenen uitbouw gekregen. Die uitbouw of "camer" verving een oudere lage uitbouw die op de prent van Visscher half achter de bomen schuilgaat. Een dergelijke lage, meestal half ondergrondse uitbouw, diende voor het bewaren van de melk. Het is een innovatie die al in de zestiende eeuw regelmatig vermeld wordt en verband houdt met de toenemende specialisatie in zuivelproducten. Door de spectaculaire groei van de stad Amsterdam vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw was daar voor de Diemer boeren een belangrijke afzetmarkt ontstaan: voor boter, kaas, en toenemende mate ook voor dagmelk.

Status door een opkamer

In dezelfde periode nam de stedelijke invloed in het gebied ten zuiden van Amsterdam toe. Dat kwam onder andere tot uitdrukking in de aanleg van nieuwe polders en de bouw van moderne krachtige watermolens in het tweede kwart van de zeventiende eeuw, wat de kwaliteit van het land bevorderde. Ook de boerderijen werden gemoderniseerd. Een voorbeeld daarvan is een boerderij die de regenten van de Amsterdamse Oude Kerk op hun land in de Venserpolder lieten bouwen. Het gebouw was ongeveer 18 m lang - niet veel langer dan de laat twaalfde-eeuwse boerderij in Oud-Diemen - en had een L-vor-

Afb. 3 - Rembrandt "Gezicht op Diemen vanuit het noorden", tekening pen en penseel, ca 1650 (collectie Courtauld Institute of Art, Londen).

mige plattegrond, ook wel "krukhuis" genoemd. In de stal was plaats voor 16 stuks vee. De wanden waren nog steeds van hout en het dak van riet. Slechts de schouwen, de voorgevel en de zijwaartse uitbouw waren in baksteen uitgevoerd.
De uitbouw bestond behalve uit een kelder uit een daarboven gelegen vertrek, een opkamer. Een dergelijke opkamer, soms samen met een gedeelte van het voorhuis, werd door de eigenaren uit de stad vaak gebruikt als zomerverblijf. Daartoe was het niet zelden voorzien van een eigen stookgelegenheid. De boerderij van de Oude Kerk bijvoorbeeld is vermoedelijk dezelfde als de latere *Stenen Kamer*, waarvan bekend is dat deze in de zeventiende eeuw door de kerkmeesters gebruikt werd voor hun "verdoen", dat wil zeggen: ontspanning. Het hoeft geen betoog dat een dergelijke kostbare stenen uitbouw, in een tijd dat de meeste gebouwen van hout waren, statusverhogend werkte, ook voor de Diemer families die zelf eigenaar waren van hun land en boerderij. Op de tekeningen uit het midden van de zeventiende eeuw zijn ze dan ook direct herkenbaar als prominent gedeelte van de boerderij (afb. 3 en 4).

Pannen op het dak

De tekenaars die in de achttiende eeuw met hun schetsboek erop uit trokken, beperkten zich tot Diemerbrug, waar de grote weg en de trekschuit het dorp passeerden, of wandelden van daar naar het huidige Oud-Diemen, zoals de zeventiende-eeuwers voor hen. Maar anders dan hun voorgangers tekenden ze nauwelijks buiten de twee bebouwingskernen. Een gezicht op Oud-Diemen, vervaardigd omstreeks 1750 door de Amsterdamse tekenaar Hermanus Schouten, laat aldus zowel gewone huizen als boerderijen zien (afb. 5). Opvallend is het grote aantal pannendaken, hetgeen, vergeleken met andere afbeeldingen, in ieder geval gedeeltelijk op waarheid zal berusten. Ook zien we rechts nog een klein boerderijtje. Het is een van de keuterbedrijfjes uit de achttiende eeuw, ontstaan na de periode van grote veepestepidemieën en groeiende dijklasten die sommige boeren fataal waren geworden. De bedrijven die bleven bestaan namen in omvang toe, de veestapel groeide, evenals de benodigde stalruimte. De boerderij-ontwikkeling in de achttiende eeuw lijkt vooral te bestaan uit de aanpassing en stapsgewijze vernieuwing van bestaande boerderijen, en veel minder uit gehele nieuwbouw.

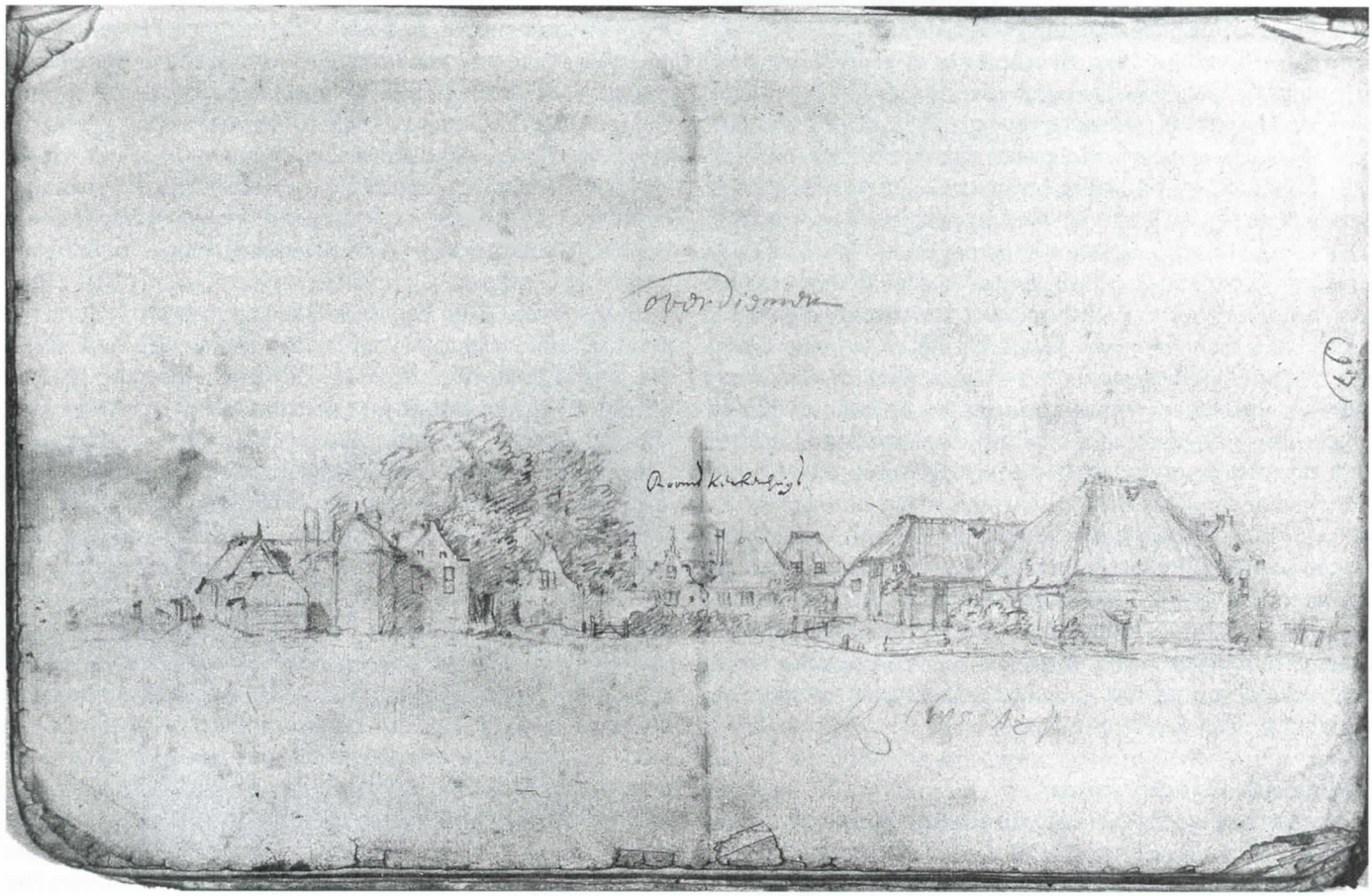

Afb. 4 - Joannes Leupenius, "Gezicht op het Rooms Kerkenhuijs in Overdiemen", tekening potlood, 1685 (collectie Hoogheemraadschap Drecht en Vecht, Hilversum).

Zeldenrust als voorbeeld

Een voorbeeld van een dergelijk gemoderniseerd bedrijf is boerderij *Zeldenrust* aan de Ouddiemerlaan. Een tekening van een onbekende leerling van Rembrandt, vervaardigd omstreeks 1650, laat hier weer het bekende boerderijtype met de uitstekende opkamer zien (afb. 6). Tegen de zijwand stond de hooiberg, op het achtererf, schuin achter de stal, bevond zich een simpele schuur. In de loop van de achttiende eeuw werd op die plaats een nieuwe, veel grotere schuur gebouwd, zodat het oorspronkelijke aantal van 23 standplaatsen voor het vee beduidend vergroot werd. Een volgende verbouwing in die eeuw betrof de verlenging van de stal tot ín de schuur, zodat beide delen met elkaar verbonden werden en er een bouwkundige eenheid ontstond, ongeveer zoals veel eerder in de zestiende eeuw het langhuis en de stolpschuur met elkaar verbonden waren geraakt. Het aantal beschikbare standplaatsen in de stal bedroeg nu bij benadering 35 (in 1769 stonden er 29 koeien en waarschijnlijk 2 paarden op stal). De wanden van achterhuis en stal waren waarschijnlijk nog grotendeels van hout, het dak van riet. Eveneens in de achttiende eeuw werd het voorhuis herbouwd, met bakstenen in plaats van houten wanden, en bovendien bijna een halve meter hoger opgetrokken. Ook elders in het dorp werden voorhuizen verhoogd en waarschijnlijk meteen van een pannendak voorzien. In Oud-Diemen het voorhuis van herberg *Het Rechthuis* in 1765, en dat van boerderij *Vredenhof* in 1774.

Keuken en zomerstal

Een boedelinventaris uit 1777 noemt in boerderij Zeldenrust de volgende ruimten: voorhuis, zijkamer, keuken, zolder en achterhuis (de opkamer werd verhuurd). Aan de indeling van het huis blijkt een nieuw vertrek te zijn toegevoegd: de keuken. Al zeker sinds de zeventiende eeuw woonde het boerengezin niet meer in het voorhuis, dat ingericht was als 'nette kamer', maar in het voorste gedeelte van het achterhuis, rond de schouw. Tussen koeien en mensen was er daar geen afscheiding: 's winters verbleven ze in dezelfde ruimte. In de loop van de achttiende eeuw werd er in de meeste boerderijen een houten scheidingswand aangebracht, zodat een apart vertrek ontstond, de keuken. In de stal werd hoogstens nog 's zomers een gedeelte met een planken vloer voor bewoning geschikt gemaakt, de zogenaamde zomerstal. Ook zal op een aantal erven een gedeelte van de wagenschuur ingericht zijn als zomerhuis. In de negentiende eeuw was dat zeker een veel voorkomend verschijnsel.

Afb. 5 - Hermanus Schouten "Gezicht op Oud-Diemen uit het zuidwesten", tekening pen en penseel, ca. 1750 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

Afb. 6 - Onbekende kunstenaar "Boerderij langs de Ouddiemerlaan", tekening pen en penseel, ca. 1650 (particuliere verzameling, USA).

Afb. 7 - Chris Schut "Gezicht op de Ouddiemerlaan vanuit het noordoosten in de richting van Diemerbrug", tekening pen en potlood, 1963 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

Dagmelk

Vergeleken met de boerderij-ontwikkeling in andere veeteeltgebieden, waar de productie van boter en kaas belangrijk was, valt op dat in Diemen de zeventiende-eeuwse kelders niet vergroot of aangepast werden. Evenmin vinden we op de erven grote door dieren aangedreven karninrichtingen. Het bedrijf in Diemen was gebaseerd op het leveren van dagmelk aan Amsterdam. De boter- en kaasproductie speelde een ondergeschikte rol. Het gebouw was daarop aangepast.

19e en 20e eeuw

De negentiende eeuw bedeelde Diemen buitengewoon karig met tekeningen en prenten en dan nog hoofdzakelijk tamelijk clichématige afbeeldingen van Diemerbrug. Pas in de twintigste eeuw nam het aantal topografische afbeeldingen gestaag toe. Tekenaars als Ger Gerrits en Chris Schut besteedden naast de geijkte onderwerpen als het straatje naar het kerkhof van Oud-Diemen ook veel aandacht aan de topografie, waarbij de nadruk bleef liggen op de omgeving van de Ouddiemerlaan en de Ouderkerkerlaan. Voor het eerst sinds de zeventiende eeuw werden ook weer 'portretten' van afzonderlijke boerderijen vervaardigd. Op die tekeningen zien we zowel geheel nieuwe boerderijen als gedeeltelijk vernieuwde oudere gebouwen.

Baksteen, ijzer en beton

Een tekening vervaardigd in 1963 door Chris Schut, vanaf het talud van de ringspoorbaan, toont de bebouwing langs de Ouddiemerlaan gezien in de richting van de Israëlitische begraafplaats en Diemerbrug (afb. 7). In het centrum van de

Afb. 8 - Chris Schut "Boerderij 'Niemand Zonder Vijand' aan de Ouddiemerlaan", tekening zwart krijt, 1960 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

voorstelling staat boerderij *Buitenlust*, gebouwd omstreeks 1880 op een plaats waar voordien geen boerderij had gestaan. Het voorhuis was dwars op het achterhuis geplaatst, wat aan het dak goed is te zien. Dit komt bij veel negentiende-eeuwse boerderijen voor, we spreken ook wel van een "dwarshuisboerderij". Uit andere afbeeldingen valt op te maken dat het voorhuis geheel onderkelderd was, hoewel zo'n grote kelder nauwelijks meer een functie had. Ook het achterhuis was nu helemaal gedekt met pannen. Op de nok vinden we de keukenschoorsteen en meer naar links twee grote houten ontluchtingskokers boven de stal.

De stalwanden van dergelijke moderne boerderijen - blijkt opnieuw uit andere afbeeldingen - waren hoger opgetrokken dan bij de oudere boerderijen, uitgevoerd in baksteen en voorzien van halfronde gietijzeren raampjes. Achter de stal van *Buitenlust* stond de hooiberg en opzij van het huis een wagenschuur annex zomerwoning, voorzien van een bescheiden schoorsteen. De schuur weer daarachter, vermoedelijk voor jongvee, zal later toegevoegd zijn. Door de groei van de veestapel in de negentiende en twintigste eeuw nam het aantal bijgebouwen op de boerenerven toe: er kwamen meer schuren en meer opslagmogelijkheden voor het veevoer. Rechts op de tekening van Chris Schut zien we dat geïllustreerd op het achtererf van boerderij *Oud Eigen*. De oude zes-roeden hooiberg met rieten kap is er naar achteren verplaatst, tot bij de betonnen grassilo's en de schuur voor jongvee. De nieuwe hooiberg heeft een golfplaten dak en vier betonnen of metalen roeden.

Ook van oudere boerderijen werden de stallen vanaf het eind van de negentiende eeuw gemoderniseerd, van bakstenen muren voorzien, en vaak aan de achterzijde verlengd. Een goed voorbeeld van een gedeeltelijk vernieuwde oudere boerderij is *Niemand Zonder Vijand* aan de Ouddiemerlaan, waarvan het voorhuis nog zeventiende-eeuws was (afb. 8). De hoger opgetrokken stal, met gietijzeren boograampjes, stamt uit het eind van de negentiende eeuw en had wellicht een van de laatste oude stolpschuren vervangen. Ook hier was het erf in 1960 inmiddels volgezet met schuren.

Steeds meer melk voor Amsterdam

De bouw van deze boerderijen is onderdeel van een grote vernieuwingsgolf, die omstreeks 1880 begon en aanhield tot vermoedelijk kort na 1900. Een groot gedeelte van het boerderijbestand in Diemen werd toen geheel of gedeeltelijk vernieuwd. Er kwam bovendien een aantal nieuwe bedrijven bij op plaatsen waar voorheen geen boerderijen hadden gestaan. Het aantal bedrijven nam toe. Deze vernieuwing was een direct gevolg van de groei van Amsterdam na 1875, de al eerder in de eeuw ver-

Afb. 9 - Chris Schut "Boerderij 'Diemervreugd' aan de Ouddiemerlaan", tekening zwart krijt, 1960 (collectie Gemeentearchief Amsterdam).

beterde waterhuishouding, en de introductie van kunstmest. De bedrijfsvoering was in de negentiende eeuw aanvankelijk, zeker op die bedrijven die verder van de stad verwijderd waren, nog niet volledig gericht op de productie van consumptiemelk. Er werden soms behoorlijke hoeveelheden boter en kaas gemaakt. Dat veranderde tegen het eind van de eeuw. In 1895 vermeldde het Landbouwverslag dat slechts enkele veehouders nog boter en kaas maakten. "Het meerendeel brengt de melk naar Amsterdam aan de zoogenaamde opkopers".

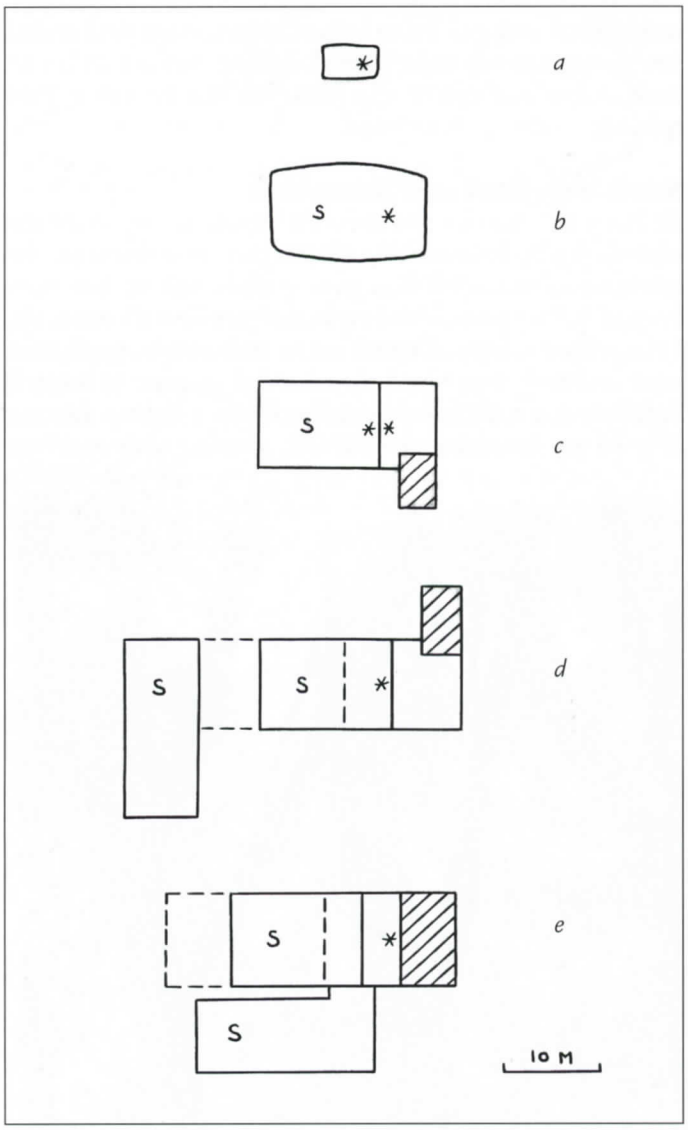

Afb. 10 - Boerderij-ontwikkeling in Diemen

a. ca 1100 (Oud-Diemen)
b. ca 1190 (Oud-Diemen)
c. 17e eeuw (Venserpolder)
d. 18e eeuw (boerderij Zeldenrust)
e. 19e-20e eeuw (boerderij Zeehoeve)

** = stookplaats/haard*
S = stalgedeelte
/// = kelder

(tekening Erik Schmitz; a en b naar gegevens afdeling Archeologie bMA/dAB, Amsterdam).

En tenslotte de melktank

In de twintigste eeuw bleef het aantal veranderingen aan de gebouwen beperkt tot stapsgewijze veranderingen en uitbreidingen. Boerderij *Zeehoeve*, nabij *Fort Diemerdam*, telde bij de bouw in 1881 ongeveer 26 standplaatsen voor vee. De groei van de veestapel werd eerst opgevangen in een schuur, vanaf 1923 in een nieuw gebouwde grotere stal met 40 plaatsen. De oude hooiberg werd, zoals bij *Oud Eigen*, omstreeks 1937 een stukje opzij gezet, om plaats te maken voor een moderne hooiberg met drie metalen roeden. Kort na de oorlog werd een nieuwe, grotere wagenschuur met stalgedeelte gebouwd. Van de stal werd in dezelfde tijd een ruimte afgenomen voor een melkhok (voor het schoonmaken van de melkbussen) en voor sanitaire voorzieningen voor de bewoners. Groei van de stalruimtes, en later het inrichten van een melkhok en sanitair vonden ook plaats op veel andere boerderijen. Toen in de jaren zeventig de melkbussen vervangen werden door de gekoelde melktank moest, ook daarvoor ruimte worden gevonden. De hoofdopzet van de gebouwen wijzigde echter nauwelijks.

Diemen verstedelijkt

Door de grote stadsuitbreidingen van Amsterdam vanaf het midden van de jaren zestig, en de groei van Diemen zelf, zijn alle boerderijen aan de Ouderkerkerlaan en de Ouddiemerlaan afgebroken. Alleen zijn van de aan de Ouddiemerlaan gelegen boerderijen *Zeldenrust* en *Vredehof* de voorhuizen gespaard gebleven. De enorme schaalvergroting in de landbouwsector is aan de boerderijgebouwen in Diemen grotendeels voorbijgegaan. Alleen in Overdiemen, waar de meeste oude boerderijen nu veranderd zijn in woonhuizen, vinden we bij de laatste nog in bedrijf zijnde boerderijen, de *Annahoeve* en *Jacht en Vislust*, stallen voor zo'n twintig tot dertig koeien.

Literatuur

- **Baart,** J.M.: *Diemen: Oud-Diemen*, in: P.J. **Woltering** & S.W. **Jager** (red.): *Archeologische kroniek Noord-Holland*, in: **Holland**, nr. 23, 1991, p. 315-316.
- **Bakker** B., e.a.: *Het landschap van Rembrandt; wandelingen in en om Amsterdam*, Bussum/Amsterdam/Parijs 1998.
- **Boschma-Aarnoudse,** C.: *Boerderij 'Zelden Rust', Ouddiemerlaan 543 te Diemen, Noord-Holland (SHBO 754)*, Jaarverslag 1990 Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek, p. 24-29.
- **Mulder,** J., H. **Blok** & K. van **Reenen** (red.), *Diemen buyten Amsterdam*, Diemen 1987.
- **Regteren Altena,** J.Q. van: *Buitenlanders zien Amsterdam, voornamelijk in 1634*, in: **Jaarboek Amstelodamum,** jrg.70, 1978, p. 170-185.
- **Schmitz,** E.: *Boerderij 'Zeehoeve' in Overdiemen*, in: **Historische Kring Diemen,** jrg. 2, nr. 2, 1990, p. 14-17.

Boeren en Burgers van 'Kent U Zelve' aan de Ouddiemerlaan

DE LEVENSLOOP VAN DE BROERS COR EN JOHAN VEDDER

Hiltje Veldstra

Aan de Ouddiemerlaan, aan de zuidkant van het station, ligt het Dr. A.J.J. van Gemertplein. Tot halverwege de jaren zestig stond daar een boerderij met de vermanende naam *Kent U Zelve*. Vanaf het eind van de negentiende eeuw hebben er drie opeenvolgende generaties Vedder geboerd. De laatste was Cor Vedder (1917), die de boerderij bestierde van 1943 tot 1966. Hij en zijn jongere broer Johan (1919) kijken voor de *Historische Kring Diemen* nog eens terug op hun gemeenschappelijke jeugd op *Kent U Zelve* en op hun volwassen leven. Ze wonen allebei in Diemen. Johan zet, ondanks zijn 83 jaren, samen met zijn vrouw het traditionele leven van een kleine veehouder voort op de boerderij *Jacht- en Vislust* aan de Overdiemerweg 13 (zie elders in dit blad). Cor, 85 jaar oud, woont met zijn vrouw in een parterre-appartement in Diemen-Centrum.

De eerste generatie

Omstreeks 1892 werd Klaas Vedder, de grootvader van Cor en Johan, de nieuwe eigenaar van *Kent U Zelve* aan de Ouddiemerlaan 117. Hij kwam met zijn vrouw Johanna Vedder-van Schaik en hun twee jonge zonen Willem en Jacobus (Jaap) van een pachtboerderij in Oud-Diemen. Jaap, geboren in 1889, zou later de vader van Cor en Johan worden. Klaas kocht de boerderij van de familie Pauw. Johan: "Onze familie is hervormd en die mensen waren rooms-katholiek, dat was nog wat voor mijn grootouders hoor, om van rooms-katholieken te kopen." Er heeft heel lang een bijna onoverbrugbare kloof tussen protestant en katholiek bestaan, zoals ook nog blijkt uit verhalen van Cor over straatgevechten tussen de jongens van zijn eigen *School met den Bijbel* en de jongens van de *R.K. Sint-Petrusschool*. "Ik deed daar niet aan mee, ik ben altijd meer iemand van de verzoening geweest. Vandaar misschien dat ik een keer werd uitgezocht om namens de school een excuusbriefje naar de *Sint-Petrusschool* te brengen om aan de ergste vijandschap een eind te maken."

Boerderij 'Kent U Zelve' aan de Ouddiemerlaan 117 gezien vanuit zuidelijke richting (foto Henk Teiwes, 1964).

Boerderij 'Kent U Zelve' aan de Ouddiemerlaan, gefotografeerd in 1964. Twee jaar later zou de sloop beginnen (foto Henk Teiwes).

De tweede generatie

In 1912 droeg Klaas de boerderij over aan zijn zoon Jaap, die in dat jaar getrouwd was met Jannetje Bogaard. Zij was een boerendochter die als wees bij de familie Verschuur op de *Annahoeve* aan de Kruislaan was opgegroeid. Voor zijn oudste zoon Willem liet Klaas een nieuwe boerderij aan de Ouddiemerlaan 69 bouwen (op de plek waar nu de apotheek staat). Zelf verhuisde hij met zijn vrouw naar een nieuwgebouwd woonhuis aan de Ouddiemerlaan. Dit huis is bij uitzondering nu eens niet ten prooi gevallen aan de Diemense sloophamer. Het is het dubbele huis op nr. 36 met het wapen van Diemen met de drie eenden op de voorgevel. Klaas overleed in 1925, maar zijn vrouw overleefde hem vele jaren. Ze stierf in 1945 op 82-jarige leeftijd in datzelfde huis waar ze in 1912 was komen wonen. Cor kwam als kind graag bij zijn grootmoeder. "Zij zat dan te luisteren naar haar radio, zo'n ouderwetse met zo'n grote toeter en wij plakten ondertussen lekker rustig plaatjes in onze Thijsse-albums. Thuis werden we altijd aan het werk gezet." De huidige bewoner van Ouddiemerlaan 36 is overigens weer een Klaas Vedder, de oudste broer van Cor en Johan.

Uit het bovenstaande blijkt wel dat grootvader Klaas Vedder niet slecht had geboerd. Hij bezat in de omgeving nogal wat land, zodat volgens Johan onder andere de vroegere *School met den Bijbel* aan de Ouddiemerlaan en de Burgemeester de Kievietstraat op grond van zijn grootvader zijn gebouwd. "Door het laatste stuk grond liep een sloot, dat geeft nu nog steeds problemen met het grondwater in die straat. Ik weet ook nog dat Piet Saan, de oprichter van transportbedrijf Saan, zijn trekpaarden op land van mijn grootvader had lopen. Op nieuwjaarsdag kwam hij daarvoor een gouden tientje brengen."

Hard werken

Jaap Vedder en Jannetje Vedder-Bogaard kregen vier zonen: Klaas, Cor, Johan en Jaap. Laatstgenoemde zou als enige geen boer worden, maar slager. In 1930 werd er nog een dochter geboren, Geertje. *Kent U Zelve* was in de tijd dat Cor en Johan er met hun broers en zus opgroeiden een grote boerderij. Er hoorde 40 ha land bij, waarvan een deel in de Bijlmermeer, en er waren zo'n 40 melkkoeien, destijds een flink aantal. "Zo houd ik m'n jongens van de straat" was de mening van vader Vedder.

Het graf van Klaas Vedder (geboren 6-12-1861 en overleden 9-10-1925) en zijn echtgenote Johanna van Schaik (geboren 11-5-1863 en overleden 15-5-1945) op begraafplaats 'Gedenk te Sterven' te Oud-Diemen (foto Wiard Krook, november 2002).

In het begin van de jaren twintig, toen de jongens nog te klein waren om mee te helpen, waren er twee vaste knechten in dienst, naast het inwonende dienstmeisje. "De knechten aten met ons mee aan tafel. Ze sliepen boven de stal,"vertelt Cor, "nu weten we hoe ongezond dat is, maar toen stonden de mensen daar niet bij stil." De jongens sliepen bij elkaar in een bovenkamer die via de stal te bereiken was.
Tegen de tijd dat ze in de hoogste klas van de lagere school zaten, was het voor de jongens hard werken geblazen als ze thuis waren. Om halfvier opstaan om te melken, één uurtje slapen, dan naar school en 's middags (met toestemming van de onderwijsinspectie) een half uur eerder dan de 'burgerjongens' naar huis om weer te melken, te hooien (soms tot tien uur 's avonds), in de winter de stal uit te mesten, kortom al het zware werk te doen dat toen alleen met mankracht verricht kon worden. De twee vaste knechten waren inmiddels overbodig geworden, als extra hulp was er een daggelder die vooral allerlei klussen in het veld deed.

Aan tafel

Niet alleen het mannenwerk was zwaar. Cor en Johan zien hun moeder nog het natte wasgoed boenen op het wasbord. Eerst was het de avond van tevoren te 'broeien' gezet in het 'waterfornuis' in de schuur. Dat was een ronde gemetselde bakstenen bak met een vaste ketel er in, die gevuld werd met water en vervolgens gestookt met takkenbossen. "Op wasdag werd er niet gekookt, maar aten we ketelkoek oftewel *Jan in de Zak*", zegt Cor. "Een grote rol deeg werd in een linnen zak gedaan, op een warme plek te rijzen gelegd en dan in een pan met heet water gaar gekookt. We aten hem in plakken met een heerlijk stroopmengsel er op. M'n moeder maakte ook een kleintje met rozijnen, maar die kregen we pas als de eerste op was. Dat was geen probleem, wij jongens hadden altijd honger."
Een andere niet alledaagse maaltijd kwam op tafel op de dagen dat vader en moeder Vedder met het paard en de tilbury naar Sloterdijk gingen. Daar woonde de vroegere voogd van Jannetje Vedder-Bogaard en twee keer per jaar ging zij daar met haar man op bezoek. Voor de jongens die thuis bleven om het werk te doen maakte ze dan een groot krentenbrood en een pan rijstepap. Johan weet het nog precies, maar Cor herinnert zich vooral dat ze dan ook wel eens een greep in de sigarendoos van hun vader deden en dan flink misselijk de koeien moesten melken.
Het gebruikelijke warm eten was stamppot of aardappelen, groente en vlees. De groente kwam uit de eigen moestuin, maar de aardappelen werden gekocht bij een boer uit Zeeland, die met zijn schuit naar het Amstelveld in Amsterdam kwam. Deze man reed dan met zijn fiets de boerderijen langs om zijn komst bekend te maken. De voorraad aardappelen voor de hele winter werd ingekuild. "Je bekleedde een kuil met riet, de zakken met aardappelen er in en dan aarde erover. Als je een zak aardappelen nodig had, groef je hem er uit en dekte de rest weer toe."
Vlees nam vader Vedder mee van het slachthuis in Amsterdam waar hij vaak kwam om koeien te verkopen. Cor: "Dat vlees was in het begin wel lekker, maar omdat het onder zout bewaard werd, vond ik het op het laatst niet meer te eten."

Het woonhuis

Kent U Zelve had stromend water en elektriciteit, maar was tot 1935 niet aangesloten op de riolering. In dat jaar kwam er bij

Het 12 ½-jarig huwelijksfeest van Jacobus (Jaap) Vedder en Jannetje Vedder-Bogaard in 1924. Het bruidspaar zit in het midden, geflankeerd door Jaaps ouders Klaas Vedder en Johanna Vedder-van Schaik. Geheel links Johanna's moeder, Opoe van Schaik (de overgrootmoeder van Cor en Johan). Geknield van links naar rechts Johan, Cor en Klaas Vedder, op schoot bij zijn vader zit Jaap Vedder jr.

een verbouwing een wc in huis, tot dan toe was er een stilletje boven de sloot. Johan weet nog dat er bij diezelfde verbouwing hele mooie tegeltjes "met het huishouden van Jan Steen" uit de schouw gesloopt werden. "Ze werden meegenomen door zo'n scharrelaartje in ruil voor een doos met plaatmateriaal, dat konden we wel gebruiken. Wat moesten wij nou met die tegeltjes?".
In de huiskamer, waar ook de ouderlijke bedstee was, stond een kachel die met hout en turf gestookt werd, maar niet vaak in gebruik was. In de winter moest de warmte komen van het fornuis in de keuken waarop gekookt werd. Volgens Cor was het soms zo koud dat hij bijna zijn benen in dat fornuis stak. "Als je het koud hebt, ga je maar naar bed," zei zijn vader dan. Er was natuurlijk een mooie kamer, waar je eigenlijk alleen op zondag kwam omdat het nette pak daar in de kast hing. Na de kerkdienst werd het er meteen weer opgehangen. Dat nette pak kwam meestal van *Piet van de Brul* aan de Nieuwendijk. Behalve die keer dat vader Vedder vond dat hij als goede klant bij de aankoop van pakken voor zijn zoons en voor zichzelf wel recht had op een korting. Dat vond de verkoper niet en de koop ging niet door. 's Middags kwam de man alsnog met de pakken over zijn arm naar de boerderij, maar toen waren de Vedders al geslaagd bij *De Bijenkorf*. Het waren andere tijden, die jaren dertig.

Amsterdam

De broers gingen regelmatig lopend naar Amsterdam om vee naar het slachthuis aan de Cruquiusweg te brengen. Hun vader verkocht daar de dieren die genoeg melk hadden gegeven. De inkomsten van de boerderij berustten niet alleen op de verkoop van melk, maar ook op de handel in koeien. Cor: "Mijn vader had een handelsgeest. Hij kocht per jaar meer dan honderd koeien op de wekelijkse veemarkt in Utrecht. De veemarkt in Purmerend was voor de boeren boven het IJ. De beesten werden door de gebroeders Smit uit Uithoorn, een stelletje rouwdouwers, vervoerd met hun schuit *De Landbouw*. Die vertrok dan vrijdagnacht en kwam op zaterdagmiddag in Diemen aan. Vlakbij Diemen werd er op de scheepstoeter

geblazen en riepen de mensen aan de wal 'De Landbouw komt er aan!'."
Als er tijd voor was ging Johan na het afleveren van de koeien graag nog even naar het Amstelveld. Op maandag was er markt, dan kocht hij konijnen om later weer te verkopen. "Zo had ik tenminste af en toe wat eigen geld, want zakgeld kreeg ik niet. Er was dan ook boekenmarkt en dan zag ik soms dominee Hooijer of dominee Grootjans met hun neus in de boeken. Je sprak ze niet aan, je was natuurlijk niet op dezelfde hoogte als die mensen."
Soms ging een koe weer mee terug, als er geen goede prijs voor was geboden. Het vee werd ook wel naar Amsterdam gebracht door een zogenaamde 'drijver'. Als voorbeeld noemt Cor een kleine boer uit de Bullewijk (nu Bijlmermeer), Mastenbroek, die voor een luttel bedragje met koeien van andere boeren naar de Cruquiusweg liep. "Als een boer niet genoeg koeien had om van te leven zocht hij bijverdiensten. Dit was er één van, sommigen haalden ook schillen op." Vader Jaap Vedder ging dan zelf op de fiets naar het slachthuis om de verkoop af te handelen.

Jonge Mannen

Het vooroorlogse Amsterdam hield voor Cor meer in dan alleen de tochten naar het abattoir. Hij kwam daar ook in contact met de *Amsterdamsche Maatschappij voor Jonge Mannen* (A.M.V.J.). In Diemen was hij net als zijn broer lid van de *Christelijke Jonge Mannen Vereeniging Daniël* (C.J.M.V.). Hij was een enthousiast lid van de toneelclub en regisseerde een aantal keren het jaarlijkse toneelstuk. De *C.J.M.V.* had banden met de *A.M.V.J.*, er waren gemeenschappelijke activiteiten en zo kwam Cor in aanraking met jongens met een andere achtergrond dan de zijne. Hij zegt het zo: "In Diemen ben ik geboren, maar in Amsterdam ben ik groot geworden. Ik leerde zo veel van die andere jongens. Ook de kampen die we hadden, waarvoor ik een paar dagen vrij kreeg van mijn vader, fantastisch vond ik die."
In die tijd ging onderwijzer De Vries van de *Openbare Lagere School* in Diemen de boerderijen langs met zijn plan voor avondlessen voor boerenzonen met alleen lagere school. Cor denkt dat het ook een poging was om in die moeilijke crisistijd het bescheiden onderwijzerssalaris aan te vullen, maar het idee om wat op te steken over boekhouden enz. trok hem erg aan. Vader Jaap had geen bezwaar en Cor en Johan hebben een poos de lessen gevolgd. "Ik was eigenlijk de enige die de zaak serieus nam," zegt Cor, "de rest beschouwde het als een avondje uit. Meester De Vries hield het dan ook na een tijdje voor gezien, maar ik heb nog een aantal privé-lessen van hem gekregen, waar ik veel plezier van heb gehad."

Op vrijersvoeten

Ondertussen had Cor verkering gekregen met Marrittje (Mar) Oostenrijk (1918), de enige dochter van Jacob Oostenrijk, die een boerderij had in Weesperkarspel aan het Zandpad, de huidige Provinciale Weg naar Weesp. "Ja, hoe ging dat. Onze ouders lagen elkaar, ze kwamen over en weer bij elkaar op bezoek bij verjaardagen en feestdagen, zoals op de dag dat mijn ouders 25 jaar getrouwd waren. Ze namen hun dochter mee en dan praatte je eens met elkaar. Van het een komt het ander. Vervolgens ging je dan maar eens netjes op visite bij je beoogde aanstaande. Je wist dan al dat je wel een kans maakte, omdat je allebei uit hetzelfde milieu kwam. Godsdienst, financiën, sociale status, dat speelde allemaal een rol. Je wilde toch geen risico lopen?" Een huwbare boerendochter kreeg soms een paar jongens tegelijk op bezoek. "Ik heb het wel eens meegemaakt, dat drie jongens in hun beste pak zaten te zweten, ik had gewoon medelijden met ze." Cor haalde zijn verloofde over om lid te worden van zijn geliefde toneelclub. "Dan kwam ze nog eens van het erf. Haar ouders hielden haar altijd thuis, ze mocht niet eens naar naailes."
Johan leerde enkele jaren later zijn aanstaande kennen via zijn

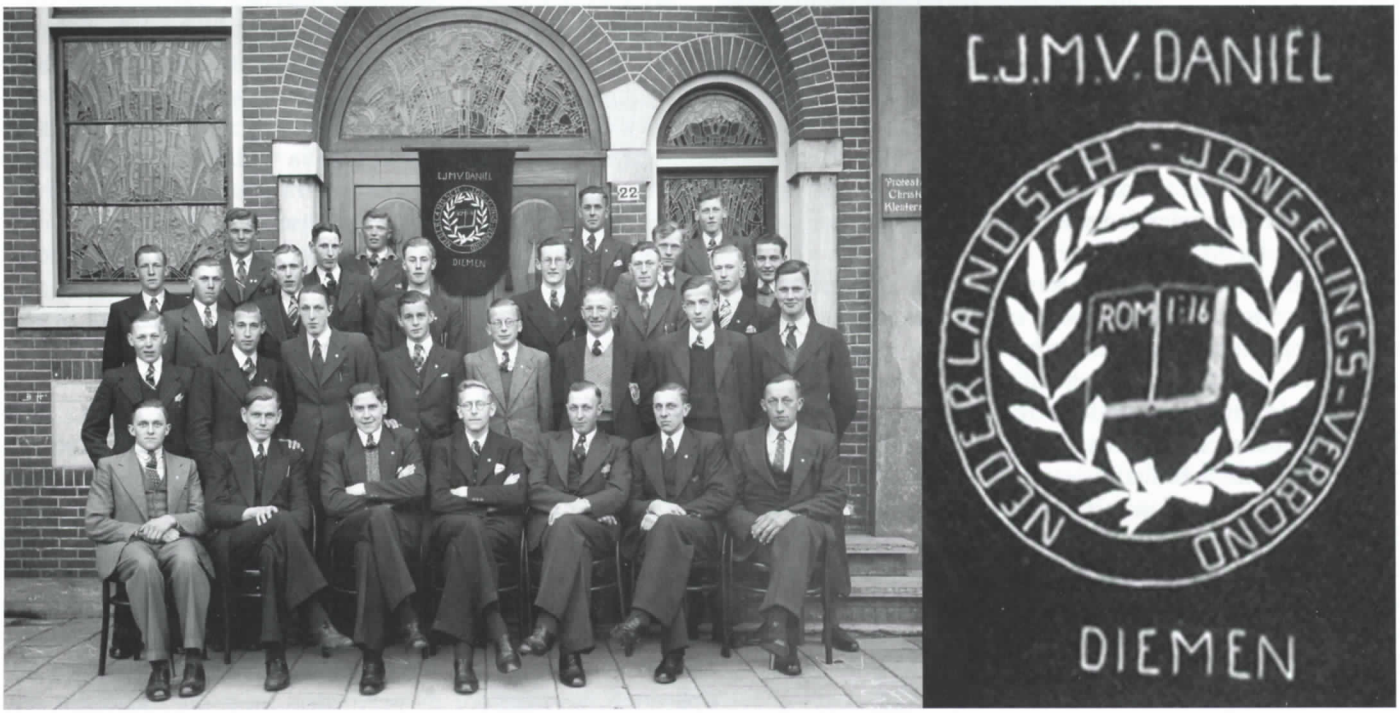

De 'Christelijke Jonge Mannen Vereeniging Daniël' bij de viering van het 15-jarig bestaan in 1937. Op de eerste rij uiterst rechts Klaas Vedder, derde van rechts Cor Vedder. Helemaal achteraan vlak naast het huisnummer Johan Vedder.
(foto Nederlands Christelijk Persfotobureau, Amsterdam).

neef die vrijde met een meisje in Loenersloot. "Dat meisje had een vriendin in Baambrugge, Maria de Groot, ook een boerendochter natuurlijk, want andere meisjes daar keek je niet naar. Ik ging maar eens met mijn neef mee, zo deed je dat. We kregen verkering en vijf jaar later, in 1947, zijn Maria en ik getrouwd." Iedere ontmoeting met zijn meisje betekende voor Johan twee keer drie kwartier fietsen. Eén keer kwam hij letterlijk in vuur en vlam terug: de half opgerookte sigaar in zijn jaszak was door de harde tegenwind weer opgegloeid en had een groot gat in zijn jas gebrand.

De derde generatie

Midden in de Tweede Wereldoorlog, in 1943, trouwden Cor en Mar na zes jaar verkering en werden de nieuwe boer en boerin op *Kent U Zelve*. Het werk op de boerderij was Cors vader, Jaap, te zwaar geworden en hij nam met zijn vrouw en de drie jongste kinderen zijn intrek bij grootmoeder Vedder in het huis aan de Ouddiemerlaan 36. In die tijd hield Johan al koeien op een stuk land van zijn vader in Weesperkarspel. Cors oudste broer Klaas woonde sinds zijn trouwen in 1940 schuin tegenover *Kent U Zelve* aan de Ouddiemerlaan 138 in zijn eigen boerderij, die tot dan toe bekend stond onder de naam *De Groot's Hoeve*.

De oude boerderij werd voor het jonge paar van binnen gemoderniseerd. Een gasstel verving het keukenfornuis, beneden kwam een douche en de bedstee in de woonkamer werd er uit gehaald. "Hoe mijn ouders zo lang in dat smalle ding hebben kunnen slapen, ik snap het niet. Ik maakte er een studiehoek van met een bureautje. We gingen slapen in één van de opkamers. Omdat die boven de kelder lagen, kon het er wel gemeen koud zijn in de winter, want er waren alleen kachels in de keuken en in de huiskamer. Ik weet nog dat we in die hele strenge winter van 1947 met de kinderen in de huiskamer hebben geslapen met de kachel aan. Ons dochtertje lag nog in de wieg, en het vroor dat het kraakte in de slaapkamer. Overal zaten kieren in dat oude huis. Later hadden we gelukkig een grote heteluchtkachel die met cokes gestookt werd en alle ruimtes kon verwarmen." Er was één interne knecht en een dienstmeisje, eerst ook intern, later alleen voor overdag, meestal uit Amsterdam afkomstig.

De Tweede Wereldoorlog

De oorlogsjaren waren niet gemakkelijk, maar wie een boerderij had hoefde geen honger te lijden. Ondervoede kinderen uit het dorp zaten mee aan tafel bij de boerengezinnen en in de hoogste nood stonden boeren als Cor vee af om te slachten voor de patiënten in de Amsterdamse ziekenhuizen. Voor Cor en Mar en hun eenjarige zoontje Jaap brak een angstige periode aan toen er in het laatste oorlogsjaar een week lang dertig Duitse soldaten werden ingekwartierd op *Kent U Zelve*. De schuur stond vol met hun paarden die het hooi voor de koeien opvraten en twee keer per dag ging er 30 liter melk doorheen voor het maken van pap. In de huiskamer stond de munitie opgestapeld, terwijl er vlak bij vanuit de lucht geschoten werd op passerende treinen. Gelukkig liep alles goed af.

Johan probeerde ondertussen een eigen bestaan als veehouder op te bouwen op het stuk land van zijn vader in Weesperkarspel, aan wat nu de Provinciale Weg heet. "Er stond een houten stalletje en een hooiberg en verder niets. De stal kwam van het landgoed *Betlem* aan het Merwedekanaal (nu Amsterdam-Rijnkanaal H.V.) en de berg ergens uit Noord-Holland. Het was hard werken, maar het ging net een beetje de goede kant op, toen ik een ongeluk kreeg. Een koe was aan het kalven en ik wilde even met de ladder een touw van de vliering pakken om het kalf er uit te trekken. De ladder gleed weg en ik viel met mijn hoofd op de vloer van de stal. Ik heb drie weken bewusteloos gelegen in het *Burgerziekenhuis* in Amsterdam. Het was in de hongerwinter en de dokter die ze hadden gewaarschuwd wilde alleen komen als hij twee pond boter kreeg. Het was dezelfde dokter die naar Diemen was gekomen

Melken op het land in het begin van de jaren vijftig. De melkbussen op de kar worden straks naar de weg gereden. Jongens uit het dorp kwamen graag helpen.

Cor Vedder in 1950 op zijn nieuwe tractor. Op de aanhangwagen H. Westland, gemeentestraatmaker.

Het hooi op het land wordt met harken gekeerd. Links Cor Vedder, rechts de knecht Joop Zwart en Cors kinderen Jaap en Nel. Op de achtergrond de spoorbaan Amsterdam-Amersfoort.

Een trotse Cor Vedder met echtgenote M. Vedder-Oostenrijk en hun kinderen bij de nieuwe melkmachine in 1958.

toen Prins Bernhard daar een botsing had gehad. Ik heb er gelukkig niets aan overgehouden, behalve hartzeer dat mijn twee pinken (eenjarige kalveren H.V.) geslacht waren in de tijd dat ik in het ziekenhuis lag."

Moderne veeteelt

In 1944 hadden de Duitse bezetters in een poging Amsterdam onbereikbaar te maken, alle weilanden om de stad heen onder water gezet. Cor was één van de melkveehouders die daar nog een aantal jaren de kwalijke gevolgen van ondervonden. "Door die maandenlange inundatie was de zode totaal verrot. Het gras moest helemaal opnieuw worden ingezaaid. Pas in 1948 begon het er weer een beetje op te lijken." De boeren kregen steun van *Landbouwherstel*, maar al gauw begon de overheid zich ook actief met de veehouderij te bemoeien. Voortaan werden er andere eisen aan het vee gesteld. Het vlees moest geschikt zijn voor export, de melkproductie moest omhoog. Er kwam voorlichting, subsidie, kunstmest, en de eeuwenoude veeteelt ging ingrijpende veranderingen tegemoet.

Cor deed van harte mee aan de vernieuwingen. In 1950 dankte hij zijn trekpaard af en kocht als eerste in Diemen een (kleine) tractor en in 1958 was hij opnieuw de eerste met een melkmachine. "Ik kreeg een opleiding voor het gebruik van die melkmachine en gaf er later zelf ook cursussen in. Je moest heel hygiënisch werken. De koe moest nog nagemolken worden, maar ik had de eerste keer al een heel royale opbrengst, dat viel me bijzonder mee. En veel sneller dan met de hand natuurlijk. Tot dan toe rekende je altijd dat je per man tien koeien in een uur kon melken. Dan had je met veertig koeien al een grote veestapel."

De komst van de roestvrijstalen melktank op de boerderij heeft Cor niet meer meegemaakt. De melk van zijn ruim twintig koeien stond nog twee keer per dag in de vanouds bekende melkbussen (vier bussen van elk 40 l) aan de weg. "Die bussen werden naar Amsterdam gebracht door Jaap van Maurik, die aan de Oosterringdijk woonde, tegenover de Diemerkade. Eerst met paard en wagen, later met een vrachtwagen. Het was een grote, sterke vent, heel onverschillig. In Diemen werd hij 'Jaap de Koe' genoemd, maar ik hou niet zo van die bijnamen."

Van boer tot burger

De uitbreiding van Diemen-Centrum in de jaren zestig betekende het definitieve einde van het boerenleven aan de Ouddiemerlaan. In 1960 had Jaap Vedder zijn zoons Cor en Klaas al met vooruitziende blik aangeraden naar iets anders om te zien. Cor besloot een opleiding tot makelaar en taxateur onroerend goed (boerenbedrijven, grond) te gaan volgen. De wereld buiten de boerderij was hem niet vreemd. Hij was in 1954 lid geworden van de *Raad van Toezicht* van de *Boerenleenbank*, de latere *Rabobank*, en 5 jaar later tot voorzitter van het bestuur van diezelfde bank gekozen. Die laatste functie heeft hij tot 1988 vervuld. Bij zijn afscheid werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Het zaadje van de lessen van Meester De Vries was niet op onvruchtbare grond gevallen. Ook in de Diemense politiek werd Cor actief. Namens de *CHU* (*Christelijk Historische Unie*, de politieke partij waar veel leden van de Ned. Hervormde Kerk op stemden, later opgegaan in het *CDA*) kwam hij in 1963 in de gemeenteraad en van 1974 tot 1978 was hij wethouder *Openbare Werken, Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting.*

Cor Vedder vertelt dit alles in de comfortabele parterreflat aan de Prins Bernhardlaan waar hij in 1966 met zijn vrouw en zoon en dochter is gaan wonen. Zijn kinderen zijn naar de middelbare school gegaan, ze hebben gestudeerd, kortom ze zijn 'burgers'. Cor en zijn vrouw zijn dat nu ook al bijna veertig jaar, maar zij hebben nog de overstap gemaakt van het boe-

renbestaan naar de burgermaatschappij. Ze zijn daarmee een schoolvoorbeeld van de gedaanteverwisseling die het dorp Diemen heeft ondergaan tijdens hun leven. Een laatste opmerkelijke uitspraak van Cor: "Na 1940 is de wereld volkomen anders geworden. Ook de laatste tien jaar zie je weer zo'n verschuiving. Aan kennis van vroeger heb je niets. Je kunt van het verleden niets leren."

Levend verleden

Die laatste woorden van zijn broer zal Johan niet gauw in de mond nemen. Hij is nog steeds met hart en ziel verknocht aan het boeren zoals het hem in zijn jeugd is bijgebracht. Zo heeft hij het in Weesperkarspel aan het Zandpad gedaan. Eerst alleen, en vanaf 1947 samen met zijn vrouw Maria Vedder-de Groot (1922), in hun houten woonhuisje dat ze hoopvol *Dit is Ons Begin* hadden genoemd. En zo heeft hij het vanaf 1955 samen met de drie kinderen op een grotere boerderij in Breukelen gedaan. Toen hun zoon in 1982 de ouderlijke boerderij in Breukelen overnam, zijn Johan en zijn vrouw niet naar een 'burgerwoning' verhuisd, zoals Maria eigenlijk wel gewild had. Johan liet zijn oog vallen op boerderij *Jacht- en Vislust* aan de Overdiemerweg 13, die toen te koop stond omdat de laatste eigenaar, ook een Cor Vedder - maar geen familie - kinderloos gestorven was. Wie een bezoek brengt aan *Jacht- en Vislust* zal de 83-jarige Johan altijd aan het werk vinden. Niet gehaast, rustig aan, maar altijd bezig. Zijn vrouw vertelt dat hij in zijn hele leven nog nooit één dag vakantie heeft genomen. Hij heeft een stel koeien, waarvan hij er eentje melkt. Met de hand natuurlijk. Elke week maakt hij van de melk boter en karnemelk in de oude karnton. Er staat een jonge stier op stal. Er is een grote kippenren in de koeienstal en de hooiberg is gevuld. Naast de stal ligt een grote moestuin. Alles ziet er schoon en verzorgd uit.

Van de jaren geleden gesloopte boerderij *Kent U Zelve* aan de Ouddiemerlaan zijn alleen nog maar herinneringen en foto's over. Boerderij *Jacht- en Vislust* daarentegen is niet alleen nog steeds aan de Overdiemerweg te vinden, hij is zelfs in 1998 op de monumentenlijst geplaatst. Een reden tot vreugde voor het aan monumenten zo arme Diemen. Daarnaast mag Diemen zich gelukkig prijzen dat dit monument al zo lang in zulke zorgzame handen is. Op *Jacht- en Vislust* wordt het verleden levend gehouden.

De uit 1912 daterende boerderij van Willem Vedder aan de Ouddiemerlaan. De boerderij werd in 1967 gesloopt vanwege de bouw van het winkelcentrum. Op deze plek staat nu de apotheek (foto G. van Yperen, 1966).

De foto's zijn (tenzij anders vermeld) met dank ter beschikking gesteld door Cor Vedder.

Boer en Boerin Vedder voor hun nu monumentale dwarshuisboerderij uit de achttiende eeuw.

Foto: Jaap Wals

Plan om er informatiebordjes bij te plaatsen

Diemen is in één klap acht monumenten rijker

DIEMEN — De gerestaureerde schuilkerk De Hoop, tot nu toe het enige monument in Diemen, krijgt 'gezelschap'. In totaal krijgt de gemeente er maar liefst acht 'nieuwe' monumenten bij. Het meest in het oogspringende nieuwe monument is de naast De Hoop gelegen St. Petrus-Bandenkerk. Verder betreft het diverse objecten en complexen die nu in het kader van de landelijke actie Monumenten Selectie Project door het Rijk als monument zijn aangewezen.

Het gaat om zogenaamde 'moderne monumenten' uit de periode 1850 tot 1940. Naast de St. Petrus' Banden is het complex van de Nederlands-Israëlitische begraafplaats aan de Ouddiemerlaan 146 in zijn geheel als monument bestempeld.

De andere zijn de dwarshuisboerderij Jacht- en Vislust aan de Overdiemerweg 13; de voormalige Rijkswaterstaatwoning en de grenspaal bij dat huis aan de Ouddiemerlaan 553; de transformatorzuil aan de Kanaaldijk; de keersluis in het Amsterdam-Rijnkanaal en het benzinestation De Blokhut aan de Muiderstraatweg.

Bij de gemeente is men zeer gelukkig met deze monumentenlijst. De gemeenteraad heeft ook aan de basis gestaan door eerder dit jaar een lijst op te stellen met 'kandidaat' monumenten. De meeste nominees van deze lijst hebben nu het predikaat rijksmonument kregen.

Burgemeester Bob de Hon is er zeer verguld mee. „Toen ik in 1990 naar Diemen kwam, bleek het een van de drie gemeenten in Nederland te zijn die geen enkel monument had. Inmiddels hebben we de fraai gerestaureerde schuilkerk 'De Hoop', al moest het die eerst wel afbranden alvorens men onderkende dat het toch wel om

Zie verder pagina 3

Johan Vedder en Maria Vedder-de Groot voor boerderij 'Jacht en Vislust' aan de Overdiemerweg 13. De publicatie in 'Weekblad De Echo' van 12 augustus 1998 was ter gelegenheid van het feit dat hun boerderij op de Rijksmonumentenlijst (van bouwwerken ná 1850) was geplaatst (foto Jaap Wals).

Interview met Henk Ubels

KLOMPENMAKERIJ AAN DE OUDERKERKERLAAN IN OORLOGSTIJD

Taco ten Dam

In 1943 was de economische situatie zo slecht geworden dat veel mensen hun baan kwijtraakten. Ook voor slachter Sybrand Ubels die met zijn gezin aan de Ouderkerkerlaan 93 in Diemen woonde, was er geen werk meer op het abattoir in Amsterdam. Door de nood gedwongen begon hij een klompenmakerij achter het woonhuis. In de klompenmakerij werkten ook zijn zoons Egbert en Minus. Zoon Henk ("Ik speelde een heel bescheiden rol") werkte in de verkoopruimte en vertelt over de klompenmakerij.

Al sinds ongeveer 1880 bestond in Assen de klompenmakerij R. Ubels. Sybrand Ubels, de vader van Henk, leerde het vak van zijn vader. De omzet was echter zo laag, dat er ook andere werkzaamheden moesten worden gedaan, zoals grasmaaien, turfsteken en slachten. Door zijn vakbekwaamheid in het slachten boden diverse vleeshandelaren Sybrand werk aan. Zo verhuisde het gezin van Assen naar Boxmeer en weer terug. Naast het slachten maakte Sybrand nog steeds zo nu en dan klompen. In 1926 verhuisde het gezin naar Amsterdam, waar Sybrand werk kreeg op het abattoir. Na een korte periode gewoond te hebben

In de werkplaats. Van links naar rechts: Egbert die bezig is met een mes aan het uitranden, vader Sybrand hakt het ruwe blok, Henk maakt met glas de klomp glad, Minus is met het stokmes bezig om de binnenkant af te vlakken. Bovenaan is de trekzaag te zien. Boven Sybrand hangt de spanzaag.

Minus boort gaten met een lepelboor in een klomp. Aan de muur hangt een klomp als bakje voor gereedschappen. Rechts de stokmessen.

op de Insulindeweg vond het gezin een benedenhuis in de Palembangstraat. Binnen korte tijd zette Sybrand een schuurtje in de tuin, waar hij in zijn vrije tijd op bescheiden schaal weer klompen ging maken. Af en toe kreeg hij hout via relaties bij de afdeling Beplantingen van de gemeente Amsterdam. Zijn belangrijkste afnemers vond hij binnen het gezin en in de kring van zijn collega's op het abattoir.

Werkplaats

In 1937 verhuisde het gezin Ubels, vader, moeder en zeven kinderen, naar de landelijke Ouderkerkerlaan in Diemen. Nadat er door de oorlogsomstandigheden op het abattoir geen werk meer was, begon Sybrand in 1943 achter het woonhuis aan de Ouderkerkerlaan 93, een klompenmakerij. Daarmee ving hij twee vliegen in één klap. Henk Ubels: "Door de oorlog was er onder andere gebrek aan schoeisel. Je kon alleen schoeisel krijgen bij toewijzing. Door de klompenmakerij bleven we simpelweg aan het eten en ten tweede konden mijn broers Egbert, Minus en ik buiten het zicht van de Duitsers blijven om zodoende niet de kans te lopen ingezet te worden voor werk in Duitsland."

De werkzaamheden vonden plaats in een kleine schuur van ongeveer 3 à 4 m², die grensde aan de kantine van de voetbalvereniging *DVAV*. Met het maken van klompen pakte Sybrand een oude liefde op die hem eigenlijk nooit had losgelaten. In zijn vrije tijd was Sybrand immers vaak bezig geweest met klompenmaken, maar nu was het plotseling een middel om te overleven.

Gereedschap

De kleine werkplaats was eenvoudig, maar doelmatig ingericht. Er stond een vaste 'kniep' met een houtafvalbak eraan en een losse 'kniep'. Henk: "Kniep is Drents voor knijp en komt van het werkwoord knijpen. Het was een stuk boomstam die afgevlakt was. Hierin werden gleuven gemaakt om de klompen met een wig vast te klemmen." Sybrand, zijn zoons Egbert en Minus gebruikten veelal gereedschap dat meegenomen was uit Drenthe. Het gereedschap was vaak geheel of gedeeltelijk zelf gemaakt. Zoals de serie lepelboren, die nodig waren om het hout uit te hollen. De smid had de boren gemaakt, maar het houten handvat (de 'kruk') maakte Sybrand zelf.

Verkoopruimte

De klompen werden op bestelling gemaakt. In een schuurtje direct achter het woonhuis was een kleine 'verkoopruimte'. Deze ruimte was het domein van Henk. Hier ontving hij de klanten en hield hij de lijst met bestellingen voor de werkplaats bij.

De werkplaats. Links de kniep met snijmes, daarnaast de houten hamer, in het midden ruwe vormen van de klompen, en rechts het hakblok en de werkbank.

Henk: "Op die manier werd de werkruimte een beetje afgeschermd tegen te veel aanloop en konden mijn vader en broers ongestoord doorwerken."
Als er geen klanten waren, verrichtte Henk kleine werkzaamheden aan de klompen. Zo schuurde hij ze mooi glad met een stukje scherp glas of werkte de binnenkant van een klomp bij als een klant een onregelmatigheid voelde.

Productie
De helft van de productie van zeven à acht paar per dag ging naar dorpsgenoten die graag buiten de distributie om bij de familie Ubels aan huis bestelden. Henk: "Die werden verkocht voor de reguliere prijs die ook door de normale klompenhandel werd gerekend. Een paar klompen kostte zo rond de rijksdaalder."
De andere helft van de productie ging naar boeren, die de wilgen en de populieren leverden voor de klompenmakerij. Ze kwamen niet alleen uit Diemen, maar ook uit de wijde omtrek zoals Weesp en de Ringdijk in Amsterdam. Henk: "Dat was pure ruilhandel. In ruil voor de boom en daarbij iets van een pond boter of een mud aardappelen gaf vader bijvoorbeeld vijf paar klompen terug."
In 1944 gingen Henk en Egbert letterlijk de boer op om in Noord-Holland tot in de net drooggelegde Wieringermeer aan toe de boeren te bezoeken. Henk: "Er waren wat contacten met boerenzoons uit Diemen die weggetrokken waren. We gingen op de fiets met een zak klompen en keerden terug met graan, tarwe en rogge."

Meetstokje
Het aangeleverde hout werd eerst in ruwe blokken op lengte gezaagd. De stam was voor de grote klomp en uit de stevige, dikke takken werd meestal de kleinere klomp vervaardigd. Buiten de werkplaats stond een kookpot, een gietijzeren pan, waarin het hout warm werd gemaakt om het gemakkelijker te kunnen bewerken. Eenmaal in de werkplaats werden er in het blok hout met een lepelboortje drie gaten gemaakt. Daarna werd het hout steeds verder weggeschept en werd met een steeds grotere boor de rest van de binnenkant uitgehold, zodat de voet erin kon passen. Om de maat te bepalen had Sybrand zelf een plat meetstokje gemaakt. Daarop stond

VAN BLOK TOT KLOMP...

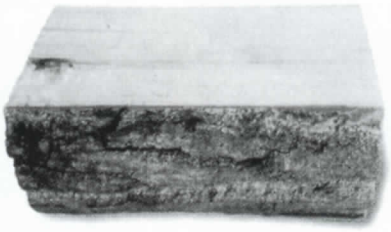

blok

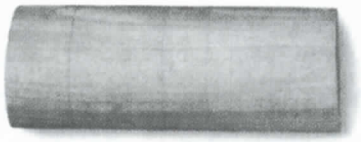

afgerond blok

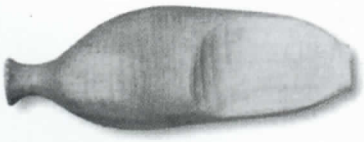

ruwe vorm

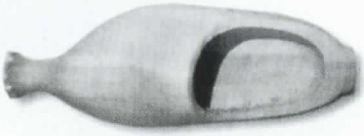

ruw uitgeholde klomp

fijn geboorde klomp

geschuurde blanke klomp

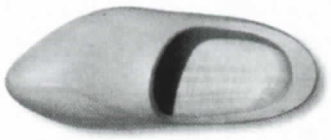

gelakte klomp

Van blok tot klomp (uit: "Klompen in Nederland", uitgave Klompenmakerij en –museum 'De Zaanse Schans', Zaandam).

de maat in duimen aangegeven. Om slijtage aan het meetstokje te voorkomen had hij aan het einde een koperen dopje bevestigd.

Ubelsklomp

Op de vraag of er een typische 'Ubelsklomp' bestond, antwoordt Henk resoluut: "Het eigen model van Ubels was duidelijk herkenbaar. Je ziet het aan de werkslag van de klompenmaker. Ik zou onze eigen klomp uit duizenden herkennen. Hij loopt een beetje spits toe, met een smalle stompe voorkant."
Er werden verschillende soorten klompen gemaakt. Zo was er natuurlijk de gladde, onbewerkte werkklomp. De meeste klompen werden echter beschilderd met een okerkleur. Daarnaast werd er een lage klomp gemaakt, de 'trip'. Afhankelijk van de wensen kon de klomp met een versiering beschilderd worden of van een snede worden voorzien. En als er heel weinig geld was, werd er ook wel een soort houten slippers met een leren bandje of een singel gemaakt.

De klompenmakerij werd na de bevrijding in 1945 opgeheven en de Diemenaren konden voor hun houten schoeisel weer terecht bij de reguliere klompenhandelaren in het dorp.

De foto's uit de klompenwerkplaats komen uit het fotoalbum van mevrouw Helmer-Ubels te Diemen. De afbeelding "van blok tot klomp" werd met dank ter beschikking gesteld door Klompenmakerij en -museum 'De Zaanse Schans' te Zaandam.

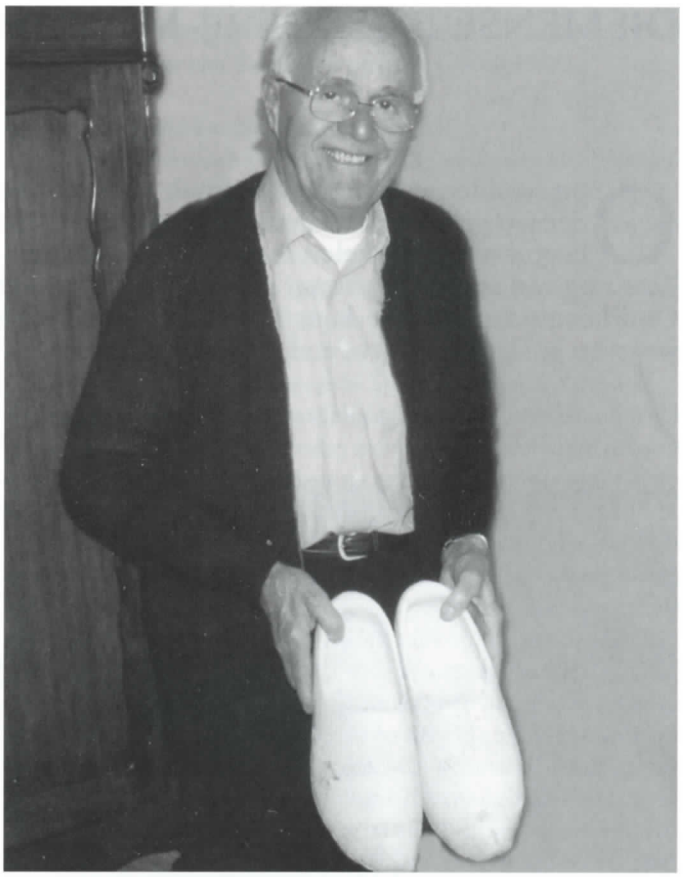

Henk Ubels met oude klompen (foto Taco ten Dam).

De kniep met het snijmes bovenop. Aan de zijkant een klomp als bakje voor de wetstenen. In het midden de houten hamer en rechts ruwe klompen.

DIEMENSE BOERDERIJ-MONUMENTEN

Wiard Krook

Ooit stonden in Diemen vele fraaie boerenhofsteden, of 'schone boerenplaatsen', zoals sommige boerderijen genoemd werden. Vanwege de onstuitbare expansiedrift van Diemen, die zich in de jaren '50 begon te ontwikkelen is daar thans niet veel meer van over. De oudste Diemense boerderij, of wat daar nog van rest, is het zwaar gerestaureerde zeventiende-eeuwse voorhuis van boerderij *Zeldenrust* aan de Ouddiemerlaan. Verder kent Diemen nog een handvol achttiende- en negentiende-eeuwse boerderijen, waarvan er slechts een tweetal nog in bedrijf zijn.

Op initiatief van de toenmalige minister van *WVC* werden enige jaren geleden initiatieven genomen om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedenbouw uit de periode 1850-1940. Dit project, het zogenaamde *Monumenten Inventarisatie Project* (MIP), werd uitgevoerd in samenwerking met de *Rijksdienst voor de Monumentenzorg.* Diemen werd in de maanden mei en juni 1991 geïnventariseerd door de heer J.A. van der Hoeve, inventarisator jonge bouwkunst, die op tijdelijke basis was verbonden aan de Provincie Noord-Holland. Slechts een paar boerderijen, vier aan de Overdiemerweg en vier aan de Stammerdijk, voldeden aan de vastgestelde normen om op de *MIP*-lijst te worden geplaatst. De korte beschrijvingen van de Diemense boerderij-monumenten zijn ontleend aan het rapport "Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland; Gemeentebeschrijving Gemeente: Diemen", gepubliceerd 1992 te Haarlem door het *Provinciaal Bestuur van Noord-Holland.*
Sommige van de geclassificeerde boerderijen verkeren thans geheel of gedeeltelijk in een slechte of zeer slechte staat. Zo heeft de recente najaarsstorm nogal wat schade aan boerderij *Zeehoeve* toegebracht. Om deze, ook voor het cultuurlandschap waardevolle boerderijen voor het nageslacht te behouden, zullen de verantwoordelijke locale, provinciale en landelijke politici op korte termijn initiatieven moeten nemen waarbij het ruimhartig beschikbaar stellen van financiële middelen voor restauratie en behoud centraal zal moeten staan.

1. Boerderij *Licht Tevreden*, Overdiemerweg 4 en 5
De T-vormige huisboerderij, gebouwd in 1884, bestaat uit een dwarsgeplaatst woonhuis met kelder, een bouwlaag en een langwerpige stal. De boerderij is opgetrokken uit in kruisverband gemetselde (machinale) baksteen. De voorgevel is rijk versierd met pilasters, tandlijsten en ruitvormig motief in het Fries. Het zadeldak is gedekt met rode gesmoorde Oud-Hollandse dakpannen. De overstekende kappen hebben fraaie windveren. De voordeur van de boerderij is nog authentiek. Het zomerhuis, gebouwd in halfsteensverband, met een versierd in geelkleurige baksteen, is soberder uitgevoerd. Omstreeks 1930 werd de boerderij gerestaureerd. Tevens werd toen het zomerhuis met een tussenlid aan de boerderij verbonden.

2. Boerderij *Kent U Zelve*, Overdiemerweg 8
De T-vormige huisboerderij, gebouwd in 1874, bestaat uit een dwarsgeplaatst woonhuis met kelder (tegen de noordoostelijke zijgevel), een bouwlaag en een stal. De boerderij is uitgevoerd in gepleisterde baksteen. De stal staat haaks op het woongedeelte. Het snijdend zadeldak is gedekt met rode Oud-Hollandse dakpannen. Achter de stal bevindt zich een hooiberg. Het zomerhuis, gebouwd ten oosten van de boerderij, werd in 1960 vernieuwd.

3. Boerderij *Jacht- en Vislust*, Overdiemerweg 13
De L-vormige huisboerderij, gebouwd rond 1870, bestaat uit een woongedeelte met kelder en een niet onderkelderd deel, gebouwd ca 1915. Beide delen zijn onder een zadeldak gevat, gedekt met gesmoorde Oud-Hollandse dakpannen. Haaks hierop staat het stalgedeelte, gebouwd rond 1885. De gevels zijn opgetrokken uit baksteen, deels gemetseld in een onregelmatig- en halfsteensverband, deels voorzien van witgeschilderde pleister. De boerderij heeft, gezien de onregelmatige vorm, ongetwijfeld een oudere kern, maar dat is aan de buitenzijde niet herkenbaar. Naast het stalgedeelte staat een paardenstal.

4. Boerderij *Zeehoeve*, Overdiemerweg 41
De huisboerderij, waarvan de oudste fase dateert uit 1880, bestaat uit een dwars geplaatst voorhuis met een drijvende kelder van 6 x 10 m, een bouwlaag en een rechthoekige stal. De unieke kelder, die drijft op het grondwater, is opgehangen aan zware ijzeren kettingen en betegeld met bruine geglazuurde plavuizen. Omdat de boerderij zich binnen de 'verboden' kringen van Fort Diemerdam bevindt, moest het worden opgetrokken uit horizontale houten delen, geplaatst op een gepleisterde bakstenen voet. In geval er vijandelijke troepen in aantocht kwamen kon het bouwwerk snel worden gedemonteerd om een vrij schootsveld te verkrijgen. Het schilddak is gedekt met gesmoorde Oud-Hollandse dakpannen. De rechthoekige stal is voorzien van een zadelkap. Naast de stal werd medio 1960 een bakstenen schuur gebouwd.

5. Boerderij *Vinkenhof*, Stammerdijk 1
De T-vormige huisboerderij bestaat uit een geheel onderkelderd achttiende-eeuws gedeelte met een uitbreiding uit de late-negentiende eeuw. De schildkap is gedekt met gesmoorde Oud-Hollandse dakpannen. Haaks op het woongedeelte staat een stal met zadeldak met in de achtergevel vijf rondboogvensters. De gebruikte bouwmaterialen van de verschillende gebouwen zijn handgevormde bakstenen, machinaal gevormde stenen en betonlateien. Aan de westkant van de boerderij werd ca 1935 een lage schuur met zadeldak, gedekt door rode verbeterde Hollandse pannen, geplaatst. Aan de andere zijde bevonden zich oorspronkelijk een hooiberg en een wagenschuur. In het begin van de jaren '50 vond een restauratie plaats. Het is thans opgenomen in een complex van bedrijfsgebouwen.

6. Boerderij *Landlust*, Stammerdijk 25
De huisboerderij, gebouwd in 1895, bestaat uit een dwarsgeplaatst woonhuis met kelder, een bouwlaag en een rechthoekige stal. Als opdrachtgever wordt jonkheer mr. W.G. Dedel genoemd. De boerderij is vermoedelijk ontworpen door de architecten H. Moeten jr. en P. Heijn. Opvallend zijn de in kruisverband gemetselde bakstenen muren met witte banden, blokken en lijsten in cementpleister. De topgevels hebben een afgetimmerd schoorwerk. Het dak wordt omschreven als een wolfdak met een snijdende zadeldaken met in zink gedekte wolfseinden. Hierop liggen Oud-Hollandse dakpannen

en gesmoorde kruispannen. De stal wordt gedekt door een zadeldak dat aansluit op het dak van het woongedeelte. Ten zuiden van de boerderij staat een zomerhuis. Het woongedeelte van het zomerhuis werd in 1958 verbouwd.

7. Boerderij *Over Bijlmer*, Stammerdijk 36

De grote rechthoekige huisboerderij, gebouwd in 1937, bestaat uit een woongedeelte, een bouwlaag en een stal. Het woongedeelte van de boerderij is smaller uitgevoerd dan het stalgedeelte, omdat de zuidgevel van de woning meer naar binnen is geplaatst. De stal is vrij laag. Ter verfraaiing van het woongedeelte werd de voordeur voorzien van een houten luifel. De boerderij is gebouwd van baksteen in een verschoven halfsteensverband met betonnen lateien. Het ontwerp is van architect Herman van der Bijl en de bouw werd verzorgd door aannemer H. Albers. De zadelkap met versprongen voet is gedekt met rode Romaanse dakpannen. De hooiberg dateert ook uit 1937.

8. Boerderij *Gooijenstein*, Stammerdijk 38

De T-vormige huisboerderij, gebouwd in 1916, bestaat uit een woonhuis met kelder, een bouwlaag en een stal met bouwlaag. De boerderij is opgetrokken uit bakstenen in halfsteensverband en voorzien van een zogenaamde mansardekap. Het stalgedeelte heeft een snijdend zadeldak, gedekt met gesmoorde kruispannen. De boerderij werd later aan de noordzijde uitgebreid met een zomerhuis.

Foto's Wiard Krook. De kaartfragmenten zijn afkomstig van de Kaart van Amsterdam (1:10.000), blad no. 4, Dienst der Publieke Werken Amsterdam 1960.

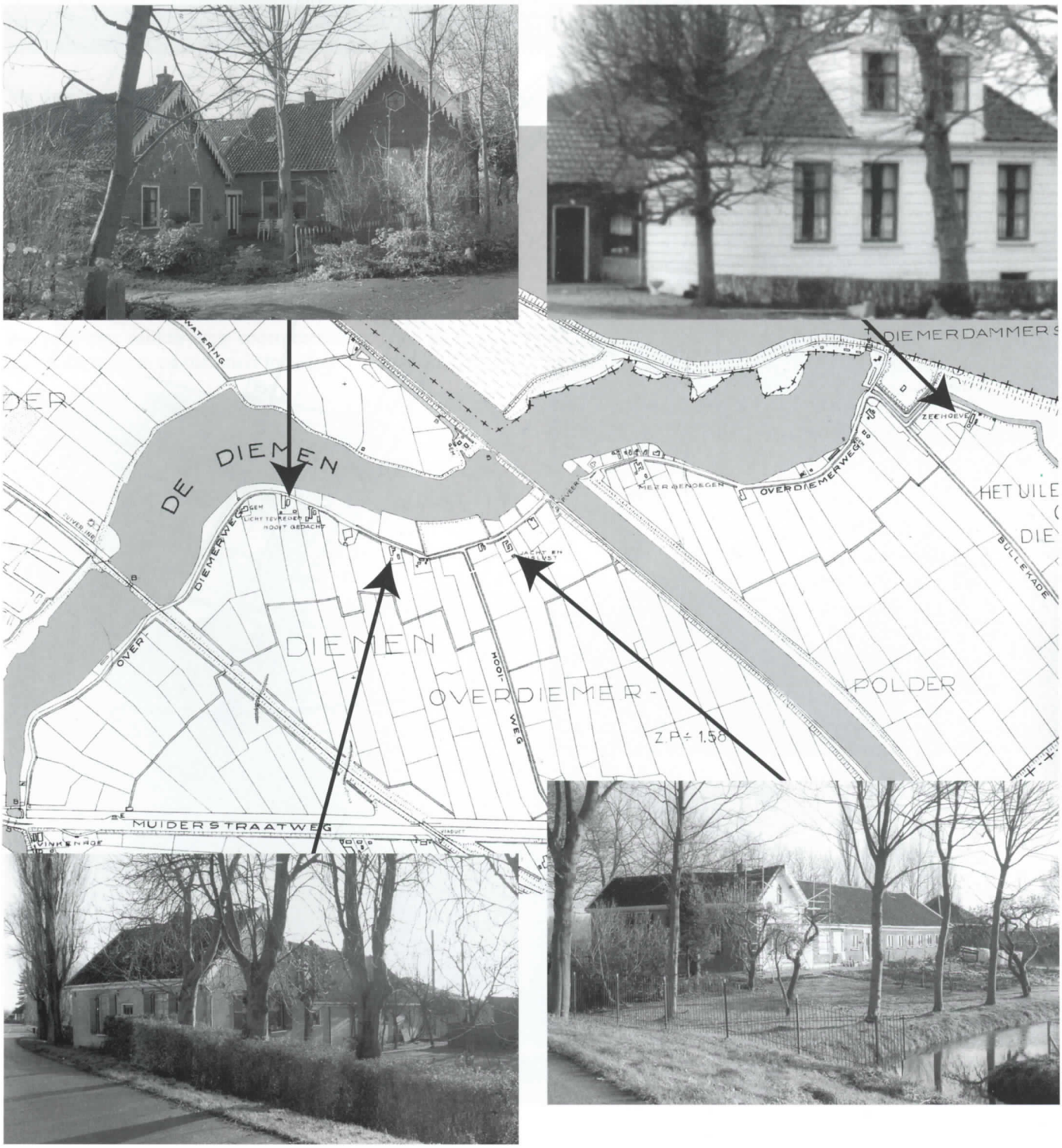

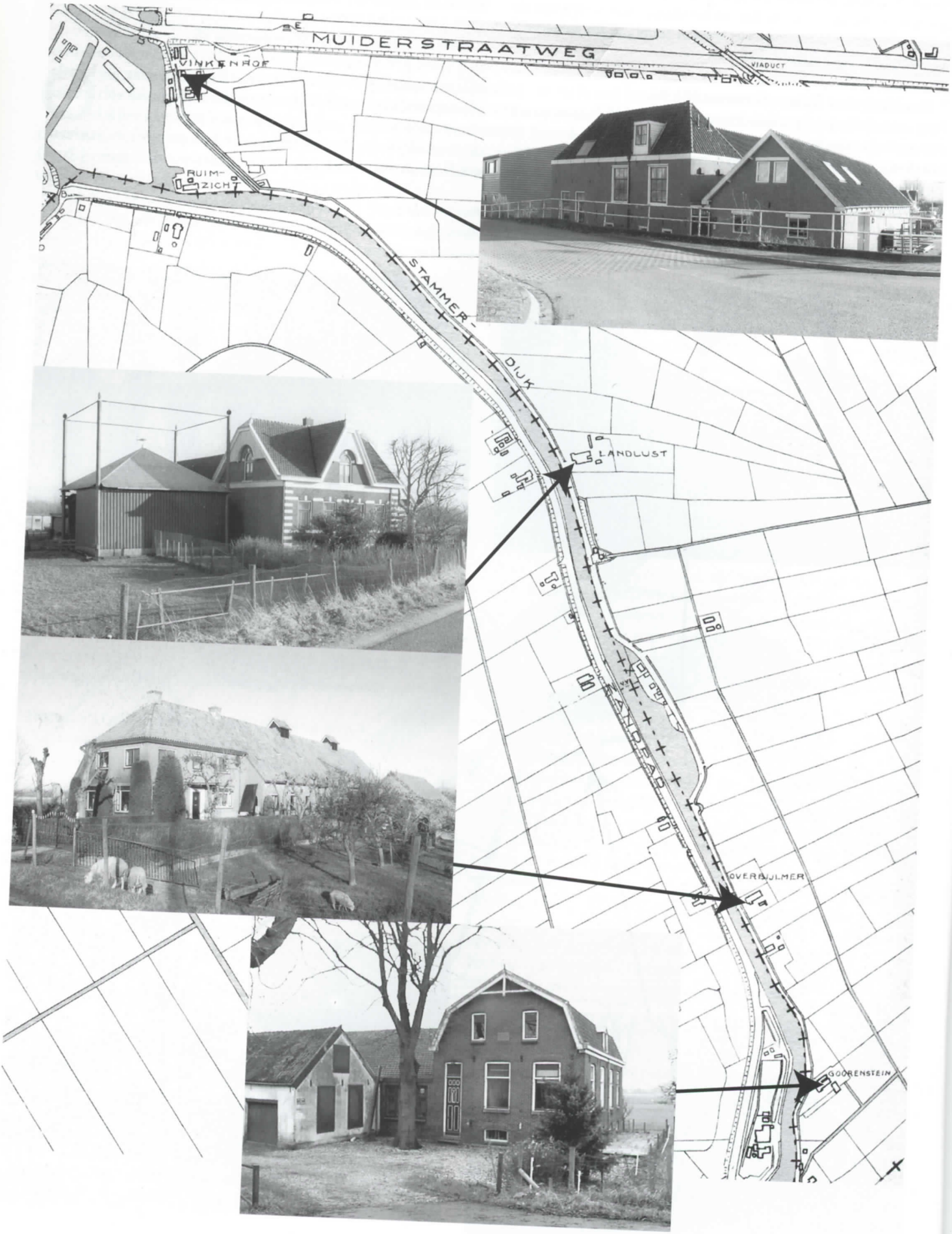
MUIDERSTRAATWEG
VIADUCT
VINKENHOF
RUIM-
ZICHT
STAMMER-
DIJK
LANDLUST
OVERBUIJLMER
GOORENSTEIN

Het dagelijks werk op de 'Annahoeve', de boerderij van Ria Schrama en haar moeder

ZULLEN WE IN DE STAL GAAN WONEN?

*Cor Bakker-Hennipman, Noor van Mens en Jaap Haag**

De dag begint vroeg op de *Annahoeve*, de boerderij van Ria Schrama en haar moeder. Het vee heeft zijn eigen ritme en daar is het leven op de boerderij op afgestemd. Over die dagelijkse gang van zaken op een Diemense boerderij is tot nu toe echter weinig op schrift gesteld. Dat was kennelijk té gewoon om op te schrijven. Maar inmiddels is het boerenbedrijf niet meer 'iets gewoons' in Diemen. De weilanden zijn volgebouwd of in nieuwe natuur omgetoverd en daarbij zijn ook de meeste boerderijen verdwenen. Zo niet de *Annahoeve*, waar Ria Schrama en haar moeder boer, of liever boerin, zijn gebleven. Om wat meer over hun dagelijks werk te weten te komen zijn Noor van Mens en Cor Bakker-Hennipman bij Ria Schrama en haar moeder op bezoek gegaan.

De *Annahoeve*

Boerderij *Annahoeve* staat aan de Overdiemerweg. Het is een van de laatste boerderijen in Diemen, die nog in bedrijf zijn.[1] De Annahoeve is al een behoorlijk oude boerderij, die zich in het misschien wel oudste deel van Diemen bevindt.[2] Hier zetten Ria Schrama en haar moeder tot op de dag van vandaag het bedrijf voort, dat door Ria's vader, Jan Schrama, in 1958/'59 werd overgenomen van de familie Beem. Naast de *Annahoeve*, staat de vroegere boerderij van Jans ouders, *Kent U Zelve* genaamd. Deze boerderij aan de Overdiemerweg 8 werd tot voor een aantal jaren voortgezet door Jans broer Jacob Schrama, maar is nu niet meer in bedrijf. Diens zoon heeft zijn

Eén van de laatste boerderijen van Diemen, de aan de Overdiemerweg gelegen 'Annahoeve'. Zonder mee te gaan in de tendens tot schaalvergroting hebben de Schrama's hun bedrijf hier weten voort te zetten (foto's Wiard Krook, najaar 2002).

De boerderij van Ria Schrama's grootouders, 'Kent U Zelve' genaamd, en later voortgezet door haar oom Jacob. Dit eveneens aan de Overdiemerweg gelegen bedrijf is thans niet meer in gebruik (foto collectie fam. Schrama).

boerenbestaan in Friesland voortgezet. De *Annahoeve* is een melkveehoudersbedrijf, zoals er vele tientallen in Diemen geweest zijn. Voor hedendaagse begrippen is het met zo'n 18 koeien en 10 stuks jong vee (en daarnaast nog schapen, kippen en één paard) geen al te grote boerderij. Ria kent alle koeien nog bij naam. Gemeten naar landoppervlak is de *Annahoeve*, met zo'n 10 hectare land, evenmin een groot bedrijf te noemen. Maar het is aan de andere kant ook weer niet een boerderij, waar de tijd heeft stil gestaan en waar we de melkbussen bij wijze van spreken nog aan de kant van de weg kunnen aantreffen. Die zijn ook hier vervangen door een melktank. Verder hebben de koeien oormerken en wordt de mest in de bodem geïnjecteerd.

Vroeg in de ochtend

"In de wintermaanden," zo begint Ria Schrama haar verhaal, "als de koeien op stal staan, loopt om kwart over vier de wekker af, en het eerste wat ik dan ga doen, dat is de koeien van de stront schoonzetten. Zo met de bezem het vuil weghalen. En dan ga ik ze hooi geven. Ook het paard geef ik hooi. Daarna zijn de kalfjes aan de beurt en vervolgens de kippen en de schapen. De schapen krijgen een bakje voer. Brokjes. Dan veeg ik de goot schoon en krijgen de koeien weer gras of hooi. Op een schoon bord zal ik maar zeggen. En dan gaan we melken." Het melken gebeurt op de *Annahoeve* met de melkmachine. De melk van één koe is daarbij voor de kalfjes bestemd. Die worden na hun geboorte altijd meteen bij de moeder weggehaald, die krijgen zo tenminste nog wél verse moedermelk. "En na het melken," zo gaat Ria verder, "veeg ik de goot weer schoon en dan krijgen ze borstel (bierborstel, dat als afval bij de bierproductie vrijkomt) met krachtvoer."

Na het ontbijt

Als de koeien gemolken zijn is er voor Ria en haar moeder eindelijk tijd om zelf te eten. Vervolgens gaat haar moeder de melkspullen schoonmaken: de emmers, de melkketel, de slangen en de bussen. Terwijl Ria weer naar de koeien in de stal gaat. "Als ze de borstel op hebben krijgen de koeien weer gras. En dan ga ik de groepen (de goten in de stal waarin de koeienstront belandt) leegmaken. Met de mestvork haal ik de stront eruit." "Dat is," zo vult Ria's moeder aan, "ruige mest en strooi." "Met de kruiwagen," zo vervolgt Ria, "breng ik deze dikke mest naar de mestplaat. Daarna schuif ik met een houten schuif de groep verder leeg en dat gaat dan door een pijp naar de mestkelder toe. Daarin wordt de dunne mest verzameld. En als de koeien ondertussen het hooi weer op hebben, dan krijgen ze strooi en dat strooi gaat onder de koeien. Zo hebben ze weer een schoon bedje om te kunnen slapen en te herkauwen. Dus dat is de ochtend. Dan hebben ze dus, zeg maar, van 's morgens half 5 tot een uur of 10 kunnen eten en dan kunnen ze gaan rusten tot een uur of drie 's middags." En krijgt Ria tijd voor ander werk.

Namiddag

"En 's middags," zo gaat Ria verder, "begin je om 3 uur weer met hetzelfde verhaal. Dan krijgen ze voor het melken weer borstel met krachtvoer en dan weer gras. En dan gaan we om half 5 weer melken tot een uur of half 7. Daarna krijgen ze weer gras en dan is het gewoon nog even de boel aanvegen. We proberen dus 's morgens en 's avonds steeds op tijd te zijn. Dat ze voldoende rust hebben om weer te kunnen herkauwen. Want een dier is erg op regelmaat gesteld, dan krijg je ook de meeste melkproductie."

Nieuwsgierige koeien in de stal van de boerderij van de Schrama's.

Mest op het land

Zonder mest geen boerderij. De bemesting van de weilanden begint in het vroege voorjaar met het rollen van het gras en het strooien van kunstmest. Dat gebeurt in maart of april. Daar overheen komt dunne mest. Die wordt machinaal geïnjecteerd, waarbij de mest tegenwoordig door een hele lange slang vanaf de boerderij wordt aangevoerd. Zodat de zware mesttank niet meer over de slappe Diemense bodem hoeft te

worden gereden. Het uitrijden en injecteren van de mest doen de Schrama's niet zelf, dat wordt gedaan door loonwerker Griffioen uit Weesp, die over allerlei landbouwmachines beschikt. Na de eerste keer maaien wordt vervolgens de ruige mest, die in de winter op de mestplaat verzameld is, op het land gebracht. "En dan," zo merkt Ria op, "moet je oppassen, dat er niks in de sloot belandt, want daarop wordt gecontroleerd. Die ruige mest houdt het vocht beter vast en geeft meer soorten planten in het land en dat is beter."

Hooien en kuilen

In de zomer, als de koeien in de wei staan, wordt buiten gemolken. Op dezelfde tijd als 's winters. "We halen ze eerst op uit de wei," zo gaat Ria door met haar verhaal. "De melkmachine wordt buiten vastgezet en dan krijgen de koeien een stukje koek en dan gaan we melken." De stallen hoeven in dit jaargetijde dus niet steeds te worden schoon gemaakt. "Maar in de zomer," aldus Ria, "heb je weer andere bezigheden, dan ben je druk met de hooibouw en met kuilen," dus met het zorgen voor voldoende voer in de winter: "hooi en gekuild gras". Maar voordat er gehooid kan worden, moet er uiteraard eerst gemaaid worden. Toen Jan Schrama, nog op de boerderij van zijn ouders woonde gebeurde dat nog heel lang met de hand, dus met behulp van een zeis. Die werd gehanteerd door maaiers uit Voorthuizen. Deze mannen kregen gedurende het maaien kost en inwoning op de boerderij en tante Pietje Griffioen deed hun was. Vanaf het eind van de jaren dertig werd er echter gemaaid met behulp van paarden, die een *Mccormick* maaimachine trokken. Dat waren paarden, die door

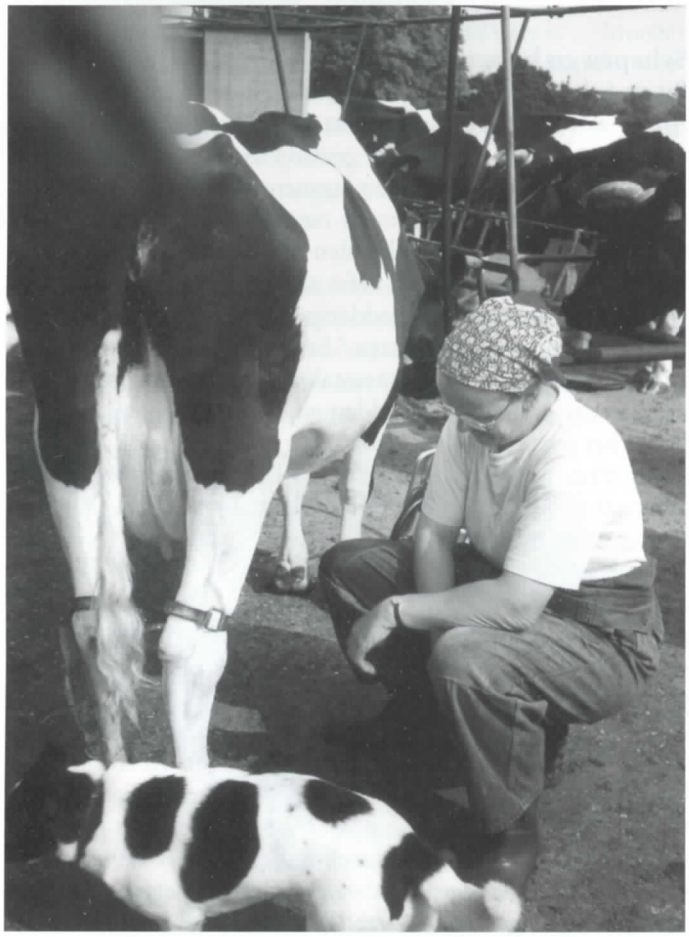

Ria Schrama bij één van haar te melken koeien.

De inzet van moderne techniek bij het hooien. Evenals voor het mesten wordt door de Schrama's ook voor het hooien een beroep gedaan op het loonbedrijf van Griffioen uit Weesp (foto Frits Reurekas, zomer 2002).

Het kuilen, uitgevoerd door het loonbedrijf van Griffioen uit Weesp.

de Schrama's zelf waren gefokt. Ria's vader heeft tot begin jaren zestig op die manier gemaaid, maar Ria doet dat niet meer. Een tractor hebben de Schrama's niet en ook voor het maaien wordt nu de loonwerker ingehuurd. Maar de Schrama's hebben nog altijd één paard en "als we het aankunnen," zegt Ria, "doen we het lichte werk, het schudden en wiersen (het op regels leggen van het te drogen gras), nog wél met paardenkracht.[3] En als je een mooie maand juni hebt, dan kun je al begin juni gaan hooien. In juni droogt het harder als in juli. Dan staat de zon nog even hoger. Zeg maar na de langste dag dan gaat de zon toch weer in een andere stand staan. En met hooien moet het natuurlijk liefst zo droog mogelijk zijn. Voor het kuilen mag het gemaaide gras echter ietsjes vochtig zijn." Nadat het twee dagen gelegen heeft wordt het op een hoop gereden. Omdat het meestal om een vrij grote oppervlakte gaat, wordt dat ook vaak door de loonwerker gedaan. Afhankelijk van het gewas wordt er melasse door gemengd, maar de Schrama's hebben ooit ook eens geëxperimenteerd met suiker. "Dan," zo vervolgt Ria, "komt er een zeil over heen en een afdeklaag van zand. Als dat een aantal maanden gestaan heeft, kun je er zo stukken van afsteken voor de koeien. Een paard eet trouwens ook kuilgras. Dit kuilgras heeft dezelfde voedingswaarde als hooi."

Meehelpen en jeugdsentiment

Voor Cor Bakker-Hennipman, een boerendochter die ruim een halve eeuw geleden haar jeugd op de Diemense boerderij de *Zeehoeve* heeft doorgebracht, was het in feite genieten, al was het ook hard werken om Ria Schrama een keertje te helpen met het binnenhalen van het hooi.

"Om 1 uur 's middags kwam de loonwerker. Ria had het hooi al gekeerd en geschud. De loonwerker moest nu eerst wiersen maken (het hooi op regels leggen), voordat hij met de oploopwagen of laadwagen het hooi kon laden. Intussen moest Ria de hooiberg klaarmaken. De midden in de berg aangebrachte koker van de hooiventilator was wat scheef gezakt, dus moest daar wat voor worden vrijgemaakt. Op een gegeven moment kwam de eerste wagen voorrijden. Het hooi rolde van de wagen. Dat moest worden opgeschud voor het hooikanon. Ik had toen al gauw de hooivork te pakken. Lang geleden was dat. Dat hooikanon zuigt het hooi op en blaast het door een brede pijp of koker omhoog. Aan de nok van de berg wordt dan een verdeler opgehangen, die het hooi de berg op spuit. Iemand in de berg moet steeds in de gaten houden, dat het hooi goed gelijk verdeeld wordt. Toen de tweede wagen kwam moest Ria de kap van de berg al wat opdraaien, want het hooi kwam steeds hoger. Het was hard werken. Na 10 wagens was het even gezellig thee drinken. Ria's moeder had krentenbrood en koekjes, dat ging er wel in. Je kon de berg zien rijzen en Ria moest de kap opnieuw omhoog draaien, wat zwaar gaat. In totaal losten we 20 wagens. Toen de laatste wagen gelost was moest al het losliggende hooi nog worden opgeruimd. Dat zat echt overal. Maar het was prachtig weer en het was een ouderwets dagje hooien."

Cor Bakker-Hennipman

Het hooi wordt nog wat opgeschud voordat het door het 'hooikanon' de hooiberg wordt opgeblazen (foto Frits Reurekas, zomer 2002).

Schone stallen

De zomer is ook de tijd, waarin de stallen schoon gemaakt moeten worden. Dat moet in principe met een hogedrukspuit gebeuren, maar Ria Schrama is daar voorzichtig mee. "Omdat je met die oude muren zit... en je kunt er makkelijk zúlke gaten in spuiten." Dus doen de Schrama's het gewoon met water: "pappen en nathouden" noemen ze het zelf. Vervolgens moeten de stallen worden ontsmet. Dat is echt nodig, want ook koeien kunnen uiteraard ziek worden. Moeder Schrama put uit haar herinnering: "we hadden een keer een soort ziekte onder de koeien, ze hadden 41 tot 42 graden koorts. Suurt (de veearts) heeft ze toen ingespoten met vitaminen en toen kregen ze het ook nog wel, maar in mindere mate. Alleen een kalfkoe in de paardenstal, die had niks, totdat die ook op stal kwam en ja hoor, krijgt die het ook. Toen hebben we de stal een paar weken gewoon goed in een chloorsop gezet en toen schoongemaakt en toen kregen we het 't volgend jaar niet. Maar een boer in de Noordpolder (voorbij Muiden), die had hetzelfde; iedere koe die hij kocht die kreeg die ziekte. Het was gewoon een soort virus of zo." Hygiëne is dus van groot belang. "Als de stal eenmaal schoon is," zo gaat Ria verder, "dan moeten de muren worden gewit en geteerd. Wit boven, zwart onder." En dan moeten de rubber matten, waar de koeien op staan, nog worden schoon gemaakt." Die matten gaan voor de schoonmaak de stal uit. "Maar," zo zegt Ria´s moeder: "het zijn zware dingen hoor die matten".

Lammeren in het vroege voorjaar

In het vroege voorjaar gaan de schapen lammeren. Dat is van eind februari tot half april, voor Ria een tijd om voortdurend alert te zijn. "Want dan, ja dan kan het wel eens gebeuren dat als je aan het melken bent een schaap op een gegeven moment aan het lammeren is en dan... moet je even gaan helpen. Dus dan stop je even met melken." Schapen zijn immers kwetsbare dieren, zeker als het op lammeren aankomt. "Ja," vult Ria's moeder aan, als een schaap bezig is gaat Ria er altijd naartoe. Je moet verschrikkelijk opletten met ze, want anders dan gaat zo´n schaap dood." "Nou ligt het," zo voegt Ria daar aan toe, "een beetje aan het ras van de schapen, maar wij hebben schapen, die kunnen vrij goed lammeren, maar ja het gaat wel eens mis en dan moet je erbij wezen."

Schapen en kalveren

Bij de Schrama´s hebben ze momenteel acht schapen. In de zomer worden ze geschoren. Dat de wol veel oplevert kun je niet zeggen. Maar Ria heeft er gewoon aardigheid in. Schapen kunnen goed tegen de kou en kunnen dus langer buiten blijven. "Maar toen het afgelopen najaar en winter zo erg nat was," zo vertelt Ria, "toen konden ze buiten niet meer droog liggen. Een schaap ligt het liefst aan de slootkant, maar het was overal even vies en modderig. Toen hebben ze tot, zeg maar, half april binnen gezeten." En behalve lammeren komen er in het voorjaar (althans meestal in het voorjaar) ook kalveren. "Vooral dit voorjaar hadden wij veel kalfkoeien, dus dan heb je het gewoon heel erg druk. Zo'n stuk of 10 à 12. Daarvan staan er nu nog wel een aantal voor eigen opfok en die krijgen allemaal nog echte moedermelk. Maar de rest, dat gaat dan weer naar de mesterij."

Stieren

Aan het kalveren is natuurlijk 'iets' met een stier vooraf gegaan. Maar van de liefde tussen koe en stier moeten we ons geen enkele voorstelling maken. Want tegenwoordig wordt een koe kunstmatig bevrucht. De afspraak daarvoor maakt Ria telefonisch met een medewerker van een KI-station. "Je belt op als je ziet dat een koe tuchtig (in officieel Nederlands: tochtig) is, dat duurt meestal zo´n 24 uur. Bel je ´s morgens vroeg, dan komen ze nog dezelfde dag, anders de volgende ochtend." Maar vroeger hadden de Schrama's een eigen stier. "Die had een eigen hok," vertelt Ria. "Maar als het moet kunnen ze ook op stal bij de koeien staan. Maar om een stier in het

gareel te houden, dat moet altijd door één iemand gebeuren; de stier heeft één baas zeg maar. We hadden ook altijd een stok bij ons, want hoe vaak een boer niet door de stier gegrepen is..." Het blijft oppassen en "dat gold," zo vertelt moeder Schrama, "vroeger ook voor Jan, die altijd met de stier gelopen heeft. Zo'n beest herkent je (als zijn baas) aan de geur van je kleren, dus moest hij altijd expres zijn oude pak aantrekken anders werd ie door de stier gepakt. Want een stier, die van stal gehaald wordt raakt nu eenmaal opgewonden. Dus als een koe op zondag 'tuchtig' werd, moest er altijd eerst van pak verwisseld worden." Moeder Schrama heeft daarover nog wel een verhaal over een boer uit Ouderkerk, die vol trots aan het zondagse bezoek zijn stier wilde laten zien. "Maar hij had z'n nette pak aan, want ook de pastoor zou op visite komen.... Hij haalde de stier toen naar buiten, maar die stier denkt: er staat een koe. Ja zo is het toch, hij wordt niet anders van stal gehaald, als er een koe staat te wachten... Ging ie in zijn zondagse pak de stier van stal afhalen. Hij heb het geweten hoor, hij heb het geweten." Zoiets kan overigens fataal aflopen voor een boer. Daarom moet altijd het zekere voor het onzekere genomen worden en dat gebeurde dan ook op de Annahoeve. Moeder Schrama herinnert zich bijvoorbeeld nog, dat "Piet van Kooij met een koe bij de Schrama's langs kwam voor de stier. Die stier hadden we een beetje te lang gehouden. Dat was een beste stier. Maar toen moest ie wisselen (z'n gebit), want met vier jaar gaan ze opnieuw wisselen. Dan worden ze lastig natuurlijk. En Jan zei toen: 'Wat zal ik doen, de stier van de stal afhalen?' Ik zeg: als jij bang bent voor de stier laat hem dan in godsnaam staan. Het is net als met een hond of iets anders, als jij bang bent dat voelen ze zo... Hij zegt dus tegen Piet: 'Kom over een paar weken maar terug als er een nieuwe stier is'..." Moeder Schrama vertelt verder, dat stieren ook echt gek kunnen worden, wat natuurlijk levensgevaarlijk kan zijn. Dat de dierenarts er dan aan te pas moet komen om de stier een spuitje te geven, waardoor het beest rustig wordt en met de veewagen mee kan. Richting abattoir, om daar gelijk te worden afgemaakt.

Schouw

Vooral in de tijd, toen de Zuiderzee nog niet was afgesloten, was het gevaar van dijkdoorbraak en overstroming bepaald niet denkbeeldig. De watersnood van 1916 had dat nog eens bewezen, al is die ramp toen aan Diemen voorbij gegaan. Uit overlevering weet Ria's moeder echter hoe het toeging als er

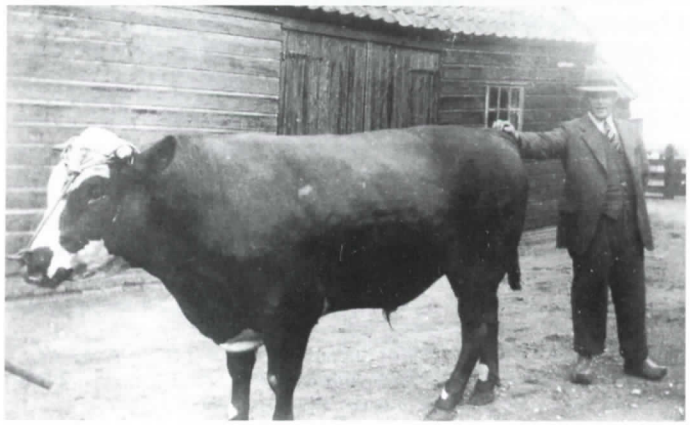

Uit het familiealbum van de Schrama's: een trotse Willem Schrama met een 'Baggerbond' stier, ook wel 'Griemel' genoemd (foto collectie fam. Schrama).

Een historische foto van een nog jonge Jan Schrama met schapen en lammeren in de wei. (foto collectie fam. Schrama).

gevaar voor dijkdoorbraak bestond. Overdag werd dan een mand in een hoge paal gehesen en ´s nachts een of twee lantaarns. Als er twee manden werden gehesen, dan moesten de mensen met paard en wagen naar de dijk toe om te helpen eventueel zwakke plekken te versterken. Dat is nu niet meer aan de orde. Maar waar de boeren nog altijd wél zelf verantwoordelijk voor zijn, is het open houden van de sloten en met name van de wetering naar het gemaal. Wat natuurlijk nodig is voor een goede afwatering en bemaling. En voor de Schrama's temeer van belang, omdat er bij veel regen al snel water op hun land kan blijven staan. Of je als 'ingelande' aan je plicht voldaan hebt wordt ieder jaar door de schouwmeester van het waterschap gecontroleerd tijdens de zogenaamde schouw. "Tweemaal," zo vertelt Ria. "Half juni krijg je dan meestal de zomerschouw en in de herfst is er dan nog de najaarsschouw." Dan moeten de sloten dus op voldoende diepte zijn en vrij van allerlei waterplanten. Die zomerschouw, "dat is meestal een beetje een rottijd, want dan moet je ook hooien." Het schoonmaken van de sloten komt dus lastig uit. "Vroeger hebben we het altijd zelf gedaan," vertelt Ria, "maar nu doet de loonwerker het."

Stofzuiger in de stal

Een boer heeft verder natuurlijk met verschillende controles van overheidswege te maken. Zo krijgen ze eens in de twee jaar bezoek van een medewerker van de *Stichting Keten Kwaliteit Melk* (KKM) die de hygiëne in de stallen controleert. Ria is nog een keer met de ragebol in de stal bezig geweest en "waar we niet zo goed bij konden hebben we de stofzuiger erop gezet. Het is namelijk gewoon visuele controle," aldus Ria. "De melk, die kennen ze op de fabriek als ie niet goed is. Nu belde die man van tevoren op maar in de toekomst willen ze het onverwacht gaan doen. Maar goed, we waren toch al bezig, want stoffig is het natuurlijk altijd. Maar het is gewoon een kwestie van bijhouden." "En er moet altijd op de kippen gelet worden," vult Ria's moeder aan, "want als jij een kruiwagen hooi neerzet zit er een kip op. Ja die kippen die willen graag rotzooien natuurlijk. Er zit bij ons gewoon een hek voor de staldeur, dat die kippen niet naar binnen kunnen." Ook dat zorgt ervoor, dat de stal minder gauw vuil wordt. En Ria´s moeder vertelt niet zonder trots, dat "het wel eens geweest is, dat je beter in de stal kon blijven dan in huis. Ja ik vind het een mooi gezicht schone stallen en om de koeien schoon te zien, dat vind ik echt een mooi gezicht. Daar heb ik met Kerstmis, toen ook de koeien hele-

De schoonheid van het boer-zijn op traditionele wijze: voor het lichtere werk, zoals het schudden en wiersen, doet Ria Schrama een beroep op haar paard.

maal gerost en schoongemaakt waren, wel eens tegen mijn man gezegd: zullen we in de stal gaan wonen? En mijn broer kwam een keer...'God zei die', wat zijn de koeien schoon."

De regering en de veearts

En dan is er uiteraard de controle op de gezondheid van het vee. Sinds de uitbraak van de 'gekke koeienziekte' en weer nieuwe gevallen van mond- en klauwzeer zijn de regels er de laatste tijd alleen maar strenger op geworden. "Als je nu dieren aankoopt, dan gaat je bedrijf 30 dagen op slot. Dan mag je geen vee meer aan- en afvoeren," vertelt Ria. "Quarantaine heet het. In principe, als je vee koopt, komt dat ook van een gezond bedrijf dus dat is een beetje onzin. Ja, als je dieren hebt moet je zelf de gezondheidsstatus weten. Dat zijn gewoon de regels van de overheid. Die leggen ze je op. En dan een soortement APK-keuring, met koeien dan. Ze denken dat de boeren geen verstand meer hebben, dus dan moet de dierenarts het doen. Eens in de drie maanden moet de veearts het vee controleren, of ze wel gezond zijn. De verhouding tussen boer en veearts wordt er niet beter van, want als de veearts op een gegeven moment zegt van 'die koe daar mag je geen melk van leveren', ja die boer, die vindt het natuurlijk niet leuk... Terwijl een dierenarts, die is er in principe voor als er een dier ziek is, dan haal je hem erbij. Een beetje goeie boer zal dat altijd doen. Maar als de regering haar zin krijgt, dan willen ze die controle iedere maand. En voor de *KKM* wordt het vier keer in het jaar. Van 't jaar voor het eerst met nieuwere regels. Maar goed het zijn allemaal extra onkosten."

Mooi om boer te zijn

En een boer heeft al heel wat kosten. Terwijl de verdiensten in ieder geval geen rijkdom doen ontstaan. Ria's moeder: "We krijgen gewoon, schrik niet, € 0,28 voor een liter melk. Dat is niks." Uit haar herinnering weet ze, dat er in 1959, meer dan veertig jaar geleden dus, *f* 0,35 voor een liter betaald werd. "En voor de koeien krijg je niks. Zit ik de krant te lezen en ja, hun hebben goedkoop vlees. Nou € 9 per kilo. En wat krijgen wij? Zo'n € 1 of € 1,50." Maar goed, Ria en haar moeder gaan gewoon door met boeren. Zelf als boerendochter beseft Cor Bakker-Hennipman maar al te goed, dat dat voor hen soms heel zwaar is. En dat Ria soms handen en tijd tekort komt. Maar dat wordt voor lief genomen, letterlijk en figuurlijk. Want het is tegelijk ook heel erg mooi om boer te zijn. En je hebt er een vrij leven bij.

De foto's van het boerenbedrijf van moeder en dochter Schrama werden (tenzij anders vermeld) in 2001 en 2002 gemaakt door Cor Bakker-Hennipman.

Noten

1. Aan de Stammerdijk 43 bevindt zich nog de boerderij van Jaap Hennipman. Hij is een ver familielid van Cor Bakker-Hennipman, die mede voor dit interview heeft zorg gedragen en als boerendochter op boerderij Zeehoeve is opgegroeid. Het bedrijf van Jaap Hennipman is van een min of meer vergelijkbare grootte als dat van Ria Schrama en haar moeder. De overige boerderijen aan de Stammerdijk zijn, voor zover viel na te gaan, niet meer als zodanig in gebruik. Aan de Overdiemerweg is er de boerderij Jacht- en Vislust, die op beperkte schaal nog in gebruik is (zie daarvoor de bijdrage van Hiltje Veldstra in dit blad).
2. De stallen moeten zo'n 3 à 400 jaar oud zijn. Het woonhuis is echter van veel jonger datum, want dat dateert in zijn huidige vorm van 1979 en dat verving een woongedeelte, dat zo'n 75 jaar geleden na een brand herbouwd was. Overigens hebben aan de Overdiemerweg al sinds de elfde eeuw boerderijen gestaan en het is heel goed mogelijk dat de geschiedenis van de Annahoeve (of een boerderij, die al eerder op die plaats kan hebben gestaan) ver teruggaat in de tijd. Interessant is, dat zich onder de boomgaard naast de boerderij, ook funderingsresten bevinden.
3. Paarden fokken was een hobby van Jan Schrama en het paard, dat de Schrama's nu nog hebben is uit diens eigen fok. Van de geboorte van dit paard hebben de Schrama' nog een prachtige fotoreportage.

* Het interview waarop dit artikel is gebaseerd is afgenomen door Noor van Mens en Cor Bakker-Hennipman; de redactie is van de hand van Jaap Haag.

PRIKBORD

De *Sint Petrus' Bandenkerk*

Vroeger werd het dorpsgezicht van Diemen bepaald door twee kerktorens: die van de hervormde kerk aan de Ouderkerkerlaan, vlak over de brug, en de katholieke kerk aan de Hartveldseweg. De eerste is er helaas niet meer. Maar de tweede, met zijn karakteristieke toren, gelukkig nog wel. Deze aan *Sint Petrus' Banden* gewijde kerk is enige jaren geleden door de overheid aangewezen als beschermd monument. Terecht, want het gebouw kenmerkt zich door een bijzondere architectuur en fraaie decoraties. Hoe langer je daarna kijkt, hoe meer je je dat realiseert. Daarvoor hoef je geen kenner te zijn op het gebied van kunstgeschiedenis of bouwstijlen. Wie daar meer over wil weten kan terecht in het door de *Historische Kring Diemen* verzorgde boek over de geschiedenis van *De Hoop* ("Het Rooms Kerkhuys te Diemen", nog altijd bij *Boekhandel Vanderhoef* te verkrijgen), waarin ook aandacht wordt besteed aan de uit 1910 daterende Sint Petrus' Bandenkerk. Wat haar bouwstijl en Jugendstilachtige decoraties betreft is deze kerk modern en traditioneel tegelijk. Traditioneel wat betreft het klassieke grondpatroon, maar voor die tijd modern in de wijze van baksteengebruik, decoraties en het niet aan het oog onttrekken van constructieve elementen (zoals we dat ook kennen van de Amsterdamse Beurs van Berlage). En juist deze overgangsarchitectuur geeft de Sint Petrus' Bandenkerk haar bijzondere karakter. De kerk is echter hard aan restauratie toe. Daar worden momenteel gelden voor ingezameld. En omdat het hier om een officieel monument gaat steunt de *HKD* deze inspanningen, zowel financieel (door middel van een uitkering uit haar restauratiefonds) als moreel. Het bestuur van de *HKD* roept dan ook iedereen op naar vermogen bij te dragen, opdat dit voor Diemen zo beeldbepalende gebouw behouden kan blijven. Contactpersoon van de Restauratiecommissie is Miep Westerbeek, tel. 699.74.30.

Concerten en kunst in *De Hoop*

Graag brengen we nog eens de concerten onder de aandacht, die in het winterseizoen op de laatste zondag in de maand 's middags gegeven worden in de voormalige schuilkerk *De Hoop* aan de Hartveldseweg 23 te Diemen. Aanvang steeds om 15.00 uur precies (zaal open vanaf 14.30 uur). De komende maanden staan nog twee (of eigenlijk drie) optredens op het programma. Te weten van het *Ensemble Corona* op 26 januari en van het *Auburn Ensemble* (hoorn, viool en piano) op 23 februari. Terwijl op 30 maart 2003 een expositie van Diemense kunstenaars te zien zal zijn met daaraan gekoppeld de mogelijkheid om vanuit De Hoop een Diemense kunstroute te volgen, waarbij ateliers van kunstenaars bezocht kunnen worden.

Rectificatie

De redactie ontving met dank de volgende e-mail van Thomas Peters, voorzitter bestuur *Stichting Peuterspeelzaal 't Kloddertje:* "Met veel plezier ben ik aan het lezen in het 'sportnummer' van de HKD. Geweldig leuk om eens over een historisch onderwerp te lezen dat niet zo voor de hand ligt. Ik heb een piepklein opmerkinkje (omdat de HKD volgens mij altijd heel precies is): foto 3 op pagina 18 (met Danny Blind) is niet op basisschool *'t Palet* genomen, maar tijdens een Nationaal Voorleesontbijt op peuterspeelzaal *'t Kloddertje* (dat wel in hetzelfde gebouw als 't Palet zit)." Waarvan akte.

Opgravingen

De afgelopen maanden hebben vrijwilligers van de *Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, afdeling Amsterdam en Omstreken* (AWN) wederom archeologisch onderzoek verricht naar de bouwgeschiedenis van de voormalige Mariakerk (thans begraafplaats *Gedenk te Sterven*) te Oud-Diemen. Ditmaal werd een gedeelte van de fundering van de noordmuur van het schip, vlak bij het koor, opgegraven. Onder het zware funderingshout, op een diepte van ca 3 m onder het maaiveld, troffen de archeologen onverwacht een aantal twaalfde-eeuwse graven aan. Het waren twee houten kistgraven en een zogenaamd 'stolpgraf'. Zo'n stolpgraf werd opgebouwd uit een aantal blokken (uit Duitsland geïmporteerde) tufsteen. Tijdens de omvangrijke opgravingcampagnes van 1990 werden aan de buitenzijde van het kerkkoor, naast een boomkistgraf en een gesloten sarcofaag van roodbonte zandsteen, eveneens een kistgraf en een stolpgraf opgegraven (zie foto). Ook deze begravingen dateren uit de twaalfde eeuw. In dit kader moeten zeker de zandstenen sarcofaag en de twee sarcofaagdeksels worden genoemd die het vorig jaar bij de Mariakerk werden gevonden. Het resultaat van tientallen jaren archeologisch onderzoek in Diemen zal over enige tijd in boekvorm verschijnen. Naast allerlei aspecten van het wonen en werken kunnen we dan ook, op basis van de recente vondsten, kennis nemen van de begrafenisrituelen in het middeleeuwse Diemen. Onze oud-burgemeester De Hon zal zeer waarschijnlijk in het voorwoord verklaren dat wederom werd aangetoond dat Diemen ouder is dan Amsterdam....

GELDERSCHE SCHOEN- EN KLOMPENHANDEL

JOH. EBBINK - DIEMEN

Muiderstraatweg 50

Postgiro 266226

1940

Speciaal gekleurde — bloemklompen —

1921

Staat ter dekking

bij J. STAAL te Diemen de uit Groningen ingevoerde Goudvos bleshengst met twee witte voeten

Yack

V.G.P.S. no. 3, dekgeld f 21 bij de eerste dekking te voldoen.

1935

MELKINRICHTING W. VEDDER

PRINS HENDRIKKADE 8, DIEMEN

1925

DAGMEISJE

gevraagd, bij

K. VEDDER Hzn

Oud-diemerlaan. Diemen.

Groote partij Koehooi

1921

TE KOOP

voor zeer lage prijs zelfs per 1000 pond en partijen van 10.000 pond en grooter voor verminderde prijzen te bevragen bij

C. P. OOSTENRIJK te DIEMEN.

1947

Holl. Mij van Landbouw

Afdeling Diemen

Gelegenheid tot

bezichtiging van de prijzen

voor de te houden

landbouw-verloting

op Woensdag 22 October, 's avonds 7.30 tot 9.30 uur in de bovenzaal van Café „De Kroon". Het levend vee op Donderdag 23 October, van 10 tot 2 uur, op de boerderij van de heer J. Staal, Ouderkerkerlaan 34.

Het Bestuur.

1947

LAST VAN KOUDE VOETEN? Dan

een paar nieuwe klompen

in alle kleuren en maten

SCHOOLTASSEN EN PORTEFEUILLES

J. A. v. Rozendaal, Muiderstraatweg 50

1911

Amstels Vee-Verzekeringsfonds

Vleeschverkooping

welke zal plaats hebben bij afslag op Zaterdag **30 September** 1911 's namiddags ten 7 ure,

ten huize van den heer

C. PEREBOOM, Diemen.

Een partijtje goed gezouten

RUNDVLEESCH

in stukken van verschillend gewicht.

Coöperatieve Vereeniging Postgiro 271050

„ONS VOORDEEL"

DIEMEN Tel. A'dam 52216 na 4.30 uur 55787

1937

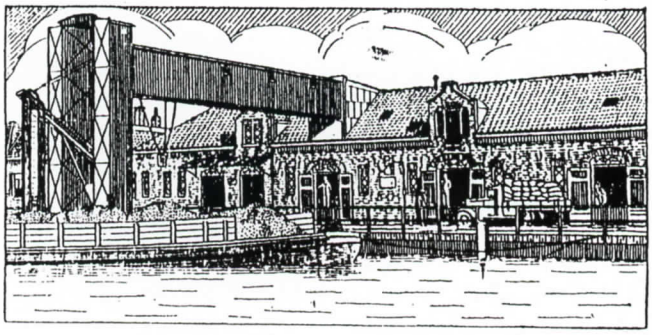

WEEKBERICHT Vastgestelde prijzen vanaf 2 Dec. 1937

Veevoeder:

Maismeel	f 3.50	per 50 K.G.
Maisglutenmeel	„ 3.75	„
Melkmeel (met Inagren wettig gedep.)	„ 4.10	„
Biks (Delfia)	„ 4.15	„
Inagren (wettig gedeponeerd)	„ 4.75	„
S. K. Lijnmeel	„ 4.25	„
Inl. Lijnmeel	„ 4.25	„
Cocosmeel	„ 4.20	„
Lijnzaadschilfers	„ 4.35	„
Grondnotenschilfer	„ 4.20	„
Grondnotenmeel	„ 4.10	„
Soyaschroot	„ 4.10	„
Gel. Bostel	„ 3.35	„
Tarwe Grent	„ 3.50	„
Gerstemeel	„ 4.10	„
Groene voererwten	„ 4.10	„
Erwtenmeel	„ 4.20	„
Pulp (C. B. S.)	„ 3.25	„
Pulp (Protos)	„ 3.15	„
Pulp 20 pCt.	„ 2.85	„
Haver	„ 4.20	„
Geplette Haver	„ 4.20	„
Gemalen Haver	„ 4.20	„
Zoutersmeel m. concurr. (wettig gedep.)	„ 4.15	„
Biggenmeel m. concurr. (wettig gedep.)	„ 4.30	„
Varkensmestmeel m. concurrent	„ 4.—	„
Zeugenmeel m. concurr. (wettig gedep.)	„ 4.30	„
Kalverenmeel met Inagren van 4 weken tot 3 maanden	„ 4.85	„
Kalverenmeel met Inagren vanaf 3 maanden tot opstallen	„ 4.70	„
Diermeel	„ 5.25	„
Garnalenmeel	„ 5.20	„
Voederkalk	„ 3.—	„
Geplet Lijnzaad	„ 6.—	„
Witte Grles	„ 4.10	„
Grondn. Glutenkoeken	„ 4.25	„
Zaansche Murwe Lijnkoeken	„ 5.30	„
Maiskoeken	„ 4.10	„
Melkkoekjes	„ 4.20	„
Paardekoekjes	„ 4.20	„
Landbouwzout	„ 1.10	„
Mengzout	„ 1.30	„
Pelmeel	„ 4.75	„
Pelma Voorhavermout	„ 5.25	„
Alfalfameel (gem. klaver)	„ 3.60	„

Diversen:

Pelma Koedekken	f 0.55	
„Geldroline" groen	per K.G. f 0.40	
„Geldroline" gekleurd	per K.G. f 0.45	
Aluminium	per ½ K.G. f 0.80	

Pluimveevoeder:

Kippenmais	f 3.60	per 50 K.G.
Kippengerst	„ 4.30	„
Blanke voertarwe	„ 4.70	„
Voermeel	„ 4.80	„
Gemengd kippenvoer	„ 4.35	„
Gem. kippenvoer met gebroken mais	„ 4.45	„
Hennipzaad	„ 6.—	„
Zonnepitten	„ 5.50	„
Kunstkorrel	„ 4.70	„
Ochtendvoer	„ 5.—	„
Kuiken Opfokvoer	„ 5.50	„
Kuikenzaad	„ 6.—	„
Rijst II (voerrijst)	„ 5.50	„
Boekwelt	„ 6.—	„

Consumptieartikelen:

Pelma Java Rijst	„ 0.08	per pond
Havermout no. 1 (snelkokend)	„ 0.09½	„
Bloem	„ 0.08½	„
Weit (gemalen baktarwe)	„ 0.07½	„

Gist 3 cent per pakje.

Alle bovenstaande artikelen zijn ook te verkrijgen in zakjes van 5 pond, 10 pond, enz. afgehaald.

Voor niet-leden per pond ½ cent hooger.

Brandstoffen: (tot 14 Sept. 1937).

Ie kwaliteit Engelsche Anthraciet no. II	f 2.85	per H.L.
Ie kwaliteit Engelsche Anthraciet no. III	„ 3.05	„
Pelma Belgische Anthraciet II	„ 2.30	„
Pelma Belgische Anthraciet III	„ 2.50	„
Pelma Holl. Anthraciet II	„ 2.10	„
Pelma Holl. Anthraciet III	„ 2.30	„
Pelma Parel Cokes	„ 1.05	„
Pelma Breekcokes	„ 0.85	„
Pelma Eierkolen	„ 1.40	„
Pelma Bruinkoolbriketten, Merk G.R.	„ 2.20	per 100 K.G.

Stoofbriketten, Houtskool, Lange turven, harde turven, enz. tegen de laagste prijzen.

Thuisbezorgd 15 ct. per H.L. hooger.

D. STAAL.

1913

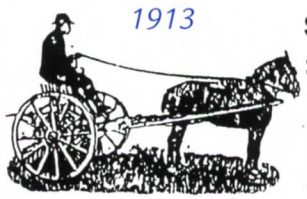

Schud-, Hark- en -:

:- Maalmachines,

koopt U in alle merken, zoowel **gebruikten** als - **nieuwen**, het goedkoopst en soliedst bij - -

P. J. B. Vervetjes,

Diemerbrug.

:- Handel in -:

LANDBOUW-ARTIKELEN.

Oudst en meest vertrouwd adres. - - -
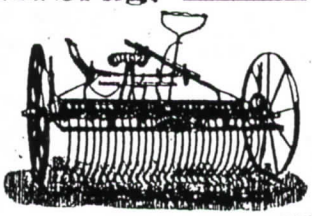
's Maandags Cafe Veemarkt, Abattoir, - - - - Amsterdam.